

Beyoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi

MARILÂS

İKİ AYLIK KÜLTÜR EDEBİYAT DERGİSİ SAYI:8 KASIM-ARALIK 2015



İMTİYAZ SAHİBİ

Beyoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi
Adına Okul Müdürü
Mahmut Yelek

TETKİK EDEN

Ragıp Küçüker
Süleyman Ocakçı

EDİTÖR

Muhammed Musa Bakar
Akif Akyıldız

YAZAR-ŞAİR

FUÂD - Fuat Sarı
MEYYİT - Said Akça
AFRASİYAB - İ. Ethem Erdoğan
EFDAL - Nurullah Yusuf Ergür
MUŞTU - Akif Akyıldız
AHMED - Ahmet Aktaş
MİSAFİR - Mustafa Yasir Demirkol
MUS'AB - Musab Sarı
RÜÇHAN - Rüşhan Ortayatırtmacı
HİÇKİMSE - Furkan Denizler
GARİBYOLCU - Furkan Demir
DİYARBEKİRİ - Ahmed Tarık Aksan
ALPARSLAN - Faruk Alparслан
ÖMER - Furkan Türkyılmaz
FELLAH - İsmail İkbâl Ekici
VEFA - Zahid Emre Öndin
FARUK - Ömer Faruk Akman
MAHFİ - Akif Sinan
ADEM - Enes Şamil Kiraz
HALDUN - Salih Koç



Editorden

Zaman büyük öğretmen. Ne yazık ki bütün öğrencilerini bir bir koparır dünya hayatından. Anne öldüğünde çocuk olgunlaşır. Çocuk öldüğünde annenin ruhu olgunlaşır. Bir lider ölürse koca bir toplum olgunlaşır. "At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır."

"Mahlâs Dergisi" olarak yiğit olmayı seçmemizin seneyi devriyesini yaşamamanın haklı gururu içerisindeyiz. Bugüne kadar emekleriyle ve bütün samimiyetleriyle "Mahlâs Dergisi"nin yanında olmayı kendine görev addetmiş her yiğide canı gönülden şükranlarımızı sunuyorum. Her birimizin şanının asırlar boyu; huzur ve esenlikle gelecek nesillere aktarılması dileğiyle. Mahlâs Dergisi sekizinci sayısıyla siz değerli okurlarıyla.

Aralık, kışın temsilcisi; kasım, seoda ayı derler büyükler. Büyük aşkların tohumları toprağa bu aylarda saçılmış. Saray entrikalarının temeli bu aylarda atılmış. İnsanoğlunun düşmanı kiskançlık, bu aylarda güçlenir ve kükrermiş adeta insanlığa. Dostluklar bozulur, kardeşlikler çıkmaza girermiş. Güz yerini kışa bırakmayı tercih edermiş. Bütün bu olanlardan sadece "yiğitler" etkilenmezmiş.

Dağlar, kurtların; yollar yiğitlerin mekânıdır. Biz de düştük yollara yiğitçe. Yol için yazdık hikâyelerimizi. Yol için yazıya döktük kalbimizin yarasını. Yol için çağırdık türkülerimizi. Yol için haykırdık şüirlerimizi. Çünkü yoldur insanın yegâne dostu. Yoldur iyi günde kötü günde yalnız bırakmayan insanı. Yolculukta emin olur dost postundan, yolculukta peydah olur ayrılıklar. Yol kriterdir ve sonuna kadar bizi takip edecektir.

"Ben gideyim yol gitsin,
Ben gideyim yol gitsin..."

AKİF AKYILDIZ



LAĞV

6



DUYGU
MANİFESTOSU

10



BU GİDİŞAT
NEREYE

11



GEDİKLİ
GİRDAPLAR

16



MODERN BATI
DÜŞÜNCESİ

36



PARLAK...

56

muhteviyyat

Lağv	6
Kalb...	8
Duygu Manifestosu	10
Bu Gidişat Nereye	11
Eğer Kalksalarđı	12
Dirilmek	14
Gedikli Girdapları Kokusuz Plaklarla Besledim	16
Milad-ı Şiir	22
Mukaddime-i Emsile	24
İnsan Neyi Yaşar	26
Nedir Yol	29
Serin...	30
Yol	32
Şairlerin Emiri Yarışması	34
Yol...	35
Modern Batı Düşüncesinin Tarihsel Kökenleri	36
Parlak...	56
Değersiz Değerler	58



LAĞV

Deli olan çığlık atarak girdi dört duvar arasına. “Hey! Sen!” dedi; ahlaksız bakışlarla, başını iki elinin arasına almış tek işi düşünmek olan kızcağıza. Kız deli olduğunu bilmediği çocuğa şöyle bir baktı. Evet. Ahlaksız bakışlarının esareti altında “Ben mi?” dedi titrek sesiyle. Deli olan “Senden başka ben var mı burada?” sorusuyla tekrar düşünmeye teşvik etti kızı. Dört duvar arasında, deli olan ve kız. Daha birçokları var bu duvarlar arasında. Kendini kendisine ispat edememiş nice canlar.

Bir adam girdi şehre koşarak. Şehrin sokaklarında hunharca koşmak için şehre girmişçesine koşuyordu şüphesiz. Ardına bakmadan yollara düşen, şimşek gibi çakan, sel gibi coşan, huduttan hududa yel olup koşanlardan gibi koşuyordu şehrin en ücra köşelerinde. Hayret içinde onu seyrediyordu insanlar. Ve sonunda ulaştı şehre koşarak giren adam en yüksek yerine şehrin. Şehrin insanların sesini rahatça duyabileceği bir yüksekliğe. Bütün gücüyle haykırdı şehre giren adam şehrin pazarındaki insanlara “Hey! Siz!”. İnsanlar şöyle bir baktılar adama

onun şehre koşarak girdiğini bilmeden. Aralarından cesurca biri yöneldi şehre koşarak giren adama ve utanmadan sordu duyabileceği şekilde “Biz mi?”. Şehre koşarak giren adam sarsılmışçasına bu soru karşısında “Sizden başka biz var mı burada?” diyebildi hüzünlü ses tonuyla. Soruyu soran adam durakladı bu soru karşısında. Hiç beklenmeyen bu tepki şimşek gibi şehrin insanların kalplerini sarstı aniden . Şehre koşarak giren adam da hallerinden bihaber halk da öylece bakakaldılar mahşer yerinde şehrin. Niceleri var daha bu mahşer yerinde. Kendilerine kendilerini ispat edememiş birçok can.

Hayata küsmüştü kendisine kendinden daha çok değer verdiği için bir başkası. Dertleri karıyordu günleri saya saya. Avlu dibi beklerdi emeklerine dert yanarken. Kalp kalbe karşı derlerdi onun yaşadığı diyarlarda. Değer verdiği kendisi kendisine değer vermiyordu umduğunca. Umduğu şey onu ne bir adım öteye götürüyordu ne de acımasızca yerden yere vuruyordu. Öylece terk etmişti sanki kendisini kendisi. Fakat fark açık-

tı. Kendisine aşık olmuştu ama kendisini terk etmek kendi canını yakacaktı açıkça. Böylelikle hayata sırtını çevirmişti. Olduğu kendisi kendisini bırakıyordu yavaş yavaş. Acı çekmesine izin vererek terk ediyordu kendisini. Bir başka diyarlarda “Severek ayrılanlar.” diyorlardı. “Bilirler ayrılığı, bilirler yalnızlığı.”. Ama kendisiyle yalnız kalmak kendisini terk etmiş birisi için zordu elbet. Dedik ya hayata küsmüştü kendisini terk eden. Daha böyleleri çok bu dünyada. Kendisini kendisine ispat edememişler.

İkra da hayatının ötesini düşünmeden bağlanmıştı bir deli gönüle. Dört duvar arasından haykırıyordu bütün insanlığa. Dört duvar arasında insanların duyabileceği şekilde yırtınıyordu bütün benliğiyle. İkra da hayatının geri kalanını dert etmeksizin kilit vurmuştu bir divaneye. Anahtarını da aşağılık bir köpeğe yutturmuştu İkra. Köpek anahtarı yutmanın acısıyla koşuyordu şehirden şehire uluyarak. Acısı öyle şiddetliydi ki havlamaları girdiği her şehirden taşlarla sopalarla

acısına acılar katarak kovuluyordu. Ve sonunda bir şehre girdi köpek. Gırtlığını parçalarcasına bağıracağı bir sıra sükuta durdu köpek. Sükuta yolculuk var. Ölümüne yolculuk var. İkra da hayatının arta kalan kısmını ölümüne terk etmişti sebepsiz bir müride. Şeyhi kendisiydi müridinin. Mürid, şeyhten farksızdır benlikte. Bir adım öteye gitmesine izin verme amaçlıdır şeyh ve mürid. İkra da bir şeyhti müridinin gönlünde. Ve bir müritti şeyhinin eteği dibinde. Hepsini arada bulunan yok edilmesi imkansız diliyordu. Mürit olmak şeyhe, şeyh olmak müridine.

Aynanın karşısında dümen çeviren nice-leri gibi. Kendini kendisine hazırlar bir dümen içinde. Doğru dümen doğru yerde dönüyordu şüphesiz. Doğru hayatlar doğru mekanlarda oluşuyordu. Peki şart mı ben olmak sende? Yahut senlik benliğimde?

Ya bunlar bir “lağv”se?

MUŞTU



**Kalb
İki cihet
Gerçek ve hayal
İdraki zor
Rüya mı gerçek mi?
Bu yol
Hakikat değilse
Zaten uyanırdım
Kan, ter
Uzanmak arzuma hakim
Susturdu susuzluğunu içimin
Su toprağıma mahpus
Kabre hazırlıkta
Meftayız
Anlamak ne zor ki
Ölümlle kol kolayız**

MUS'AB





Duygu Manifestosu

Gizlenimlerin, izlenimlerin gölgesinde kaldığı, açıklıktan doğan mantıksal bataklığı aklığa dönüştüren hain durağanlığı kınıyorum. Temizlikten arınıp çıplaklığa soyunuyorum. Çalışmadığım her dakika daha da yoruluyorum. Niteliğini yitirmiş, makul görevinden sürgün edilmiş, askerlerin elinde tuvalet parlatan diş fırçasından hallice hissediyorum. Sanki kutuplara ayrılmış kutup ayılarının kutuplar arası savaş birliği üyelerine suikast düzenliyorum.

Bilakis paçayı görmeden dereler kurutan, doymuş yağ ile beslenmiş develeri uyutan, her kış geldiğinde yazı tekrar unutan güneşin harlı rüzgarını solluyorum. Birleşmiş parçaları kırarak sonuçtan soruya iniyor “Kabuklanmış her rüyanın ravisi kördür.” tutumuna sıkıca sarılıyorum.

FUAD

Ve dimdik ayakta duruyorum kendine bazı bataklık kıvamında görevler addetmiş, bu görevler için içi içini kemiren fareler misali kedilerden kaçan kişilikler karşısında. Çünkü onlar aralıktaki kalmış, aralığı bilmeden aralığı aşmış zannederler kendilerini. Baharda yemyeşil bir yapraktan ibaretken gövde olmaya çabalarlar, güz gelince sararıp mevkilerini terk edeceklerini akıllarına dahi getiremezler. Çam olacakları yerde domates olurlar. Bizler bu kaygısız aptalları sınıflar arası uçurum olacak şekilde toplulardan dışlanmış bir gruplaşmaya itemeyiz. Çünkü, peşinden koştuğumuz gerçek, önümüzde apaçık yatmaktadır. Bize düşen yegane görev: Bu aptalları devşirmektir!

Ki bu cümleler de bizi, tıpkı her sözü yalan olan bir adamın hiçbir zaman yalan söylemediğini iddia etmesi gibi boşa yumruk sallamaya götürür. Ama unutulmamalıdır ki bizim boşa dediğimiz yumruklar hava kütlelerini döver.

MUŞTU

BU GİDİŞAT NEREYE



“Yol O’nun, varlık O’nun, gerisi hep angarya...”

Ahmed Necip’ten -namı diğer Üstad Necip Fazıl’dan- alıntıyla başladım yazıma. İçinde bulunduğum halet-i ruhiyeyi yeğâne anlatan dize buydu belki de. Bazen, kendimize, “fe eyne tezhebun” -nereye bu gidişat- diye sorduğumuzda soluk sesimizden başka cevap alamayız. Ne yolun nereye gittiğini biliriz ne de yolumuzun kimin yolu olduğunu...

Ahmed Necip’in bu dizeleri bir yardımcı olur da kurtarır bizi bu çetin çelişkiden. Bazı zorluklarla karşılaştığımızda, hayatın bizi bunalttığı lahzalarda; yolun sahibinin O olduğu gelir aklımıza. Ardından imânımız gelir, kader ve kaza... Hani diyor ya Necip Fazıl: “Üzülme! Davanın sahibi Hakk’tır; hak olan davada zafer muhakkaktır.” İşte aynen öyle: Desteği Hakk’tan alanın sırtı yere gelmez; davası Hak olan, yolundan dönmez.

Bu kadar beşerî kelâmın döndüğü paragraflardan sonra bir de -yolun, kazânın, kaderin ve hesap gününün sahibi olana yâni Rahman ve Rahîm olan- Allah’a kulak verelim...

“Şüphesiz ki Allah, mü’minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır.”

Bahsi geçen, Tevbe suresinin 111. ayet-i

kerîmesinin hakikatidir ki; mü’minlerden canlarını ve mallarını Allah’a satanların mükâfâtı, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir; orada ebedî olarak kalıcıdır. Allah’ın kendilerine koyduğu kural ve yaşam çerçevesi dahilinde yaşamlarını sürdürüp kendilerine verilen o kısacık ömrü Allah yolunda ve uğruna geçirip bir cihetle ibkâ etmişlerdir. Allah’a cennet karşılığında verdikleri yolun içinde bir sıkıntı ile karşı karşıya kaldıkları vakit “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.”¹ demişlerdir.

Bir sonuca bağlayacak olursak; “Allah, kimseyi gücünün yetmeyeceği bir şeyle mükellef tutmaz.”² kaidesi sırınca mü’mine düşen; Allah yolunda çektiği sıkıntıyı bir sevap vesilesi görüp şekvâyı bırakıp şükür etmesidir. Çektiği derdin dermânını, derdin sahibinden istemesidir. Allah’ın dergâh-ı âlîsinde aczinin ve fakrının farkına varıp dua ilacıyla Allah’a iltica etmesidir.

“Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir...”³

KAYNAKÇA

1- Âl-i İmrân suresi 173. Ayet

2- Bakara suresi 286. Ayet

3- Bakara suresi 153. Ayet

MISAFİR

EĞER KALKSALARDI

Öncelikle Allah'ın selamı üzerinize olsun. Bu yazıda sizlere geçmişimiz ve günümüz hakkında iki kelam etmek istedim. Geçmişimize şöyle bir bakalım:

Anadolu'da, tohumları atalarımız tarafından atılmış büyük bir cihan devleti olarak başladı bu hikâye. Kimse bir avuç toprak parçasından, Viyana'ya kadar dayanacak bir devlet -bir önder- düşünemedi. Ve Allah onlara düşünemedikleri her şeyi verdi. Bu yol Mekke'den Ertuğrul'un ocağına kadar gitti. Bu ocaktan cihan devletinin, büyük bir İslam Devleti'nin doğuşu başladı. Osman Bey'in İnegöl'de Nikola'ya karşı zaferiyle başladı. Sonra veliatının İzmit, İzmit, Herke, Göynük, Tarakçı, Mudurnu, Gemlik ve Balıkesir zaferleriyle devam etti. Nesilden nesile bu zaferler devam etti. Fatih'in hadis-i şerif'e nail olmasıyla asıl gücü ortaya çıktı. Ve onlar hiçbir zaman âlemlerin peygamberinin ve onun ashabının yolundan dönmədiler. İşte bu zaferlerin altında yatan sır buydu. Efendilerinin onlarla beraber olduklarını biliyorlardı.

Peki, böyle mükemmel zaferler devam ederken, Devlet-i Aliyye yükselirken

neden Viyana'dan sonra bir gerileme başladı? Halkın yavaş yavaş yoldan çıkması ve dünyevi sevgilere gönül vermesi buna sebep olabilir miydi? "Her gün bir sonraki günden hayırlıdır." Biz ne zaman İslamiyet'ten ve şeriaten uzaklaşmaya başladıysak işte o zaman kaybetmeye başladık. İslam düşmanları Kuran-ı Kerim'de ne yazıyorsa hep tam tersini yaptırmaya çalışıyorlar. Burda da aklımıza Cebrail(as) ve Allah-ü teala arasında geçen olay geliyor: *Allahu Teâlâ hazretleri cenneti ilk yarattığı zaman Cebrail'e (aleyhisselâm) buyurdu ki:*

"Git de onu gör, seyreyle!"

Cebrail (aleyhisselâm) gitti, ona baktı, sonra geldi ve dedi ki:

"Yâ Rabbi! Senin izzetin hakkı için and olsun ki kim bunu duyarsa (gayretlenir, çalışır) muhakkak gelir, buraya girer."

Bundan sonra Allah cennetin etrafını nefse hoş gelmeyecek şeylerle çepeçevre çevirdi: Sonra da;

"Yâ Cebrail! Git ona bir daha bak!" buyurdu.

O gitti, baktı sonra gelip dedi ki:

“Yâ Rabbi! Senin izzetin hakkı için and olsun ki şimdi korktum ki ona hiçbir kimse gelip giremeyecek!”
Aynı şekilde Allah cehennemi yaratınca, buyurdu ki:

“Yâ Cebrail! Git de ona bir bak!”
Cebrail gitti onu seyretti, sonra gelip dedi ki:

“Yâ Rabbi! Senin izzetin hakkı için and olsun ki mümkün değil, bir kimse bunu duysun da buna girsin (korunur, asla girmez). Allah bundan sonra cehennem etrafını nefsin çok arzu edeceği, çekici zevklerle donattı ve buyurdu ki:

“Yâ Cebrail! Git de cehenneme bir kere daha bak!”
(Cebrail gidip baktı, insanların nefislerine uyup, bu zevkli ama günahlı şeylere muhakkak kapılacaklarını sezdi) ve dedi ki:

“Yâ Rabbi! Senin izzetin hakkı için and olsun ki şimdi korktum ki bu cehenneme girmeyecek hiçbir kimse kalmaz! Hepsi içine düşer.”

İşte biz ne zaman zordan kolaya koştuy-sak kaybettik. Peki ya bu toprakları kazanan atalarımız? Sizce onlar da şu anki halimizi görseler mesut olurlar mı? Bu durum için “Her koyun kendi bacağından asılır.” diyebilir miyiz peki?

“Halife Harun Reşid “rahmetullahi aleyh”, kendisini sık sık ikaz eden Behlül Dâna “rahmetullahi aleyh” Hazretlerine bir gün: “Sen kendi işine bak. Her koyun kendi bacağından asılır. Bir daha benim işime karışma” dedi.

Birkaç gün geçti, sarayı pis bir koku kapladı. Sebebinin araştırıldığında, sarayın bahçesinde bacağından asılı bir koyun buldular. Bu işi yapanı da buldular, tabi ki Behlül Dâna. Halife, kendisini sıkıştırdığında: ‘Gördüğünüz gibi, her koyun kendi bacağından asılır efendim. Fakat etrafı kokuttuğu için, herkesi rahatsız eder. Dinimizde emr-i maruf herkese farzdır. Eğer bu terk edilirse, insanlar öyle bozulur ki, salih kişiler de onların kötülüğünden rahatsız olurlar.’ buyurmuştur.” Şu dönemde ümmetin düşmanı pek çok. En büyüklüğünü içimizde besliyoruz. İnternet, televizyon ve daha birçok şey. Bir televizyon bin şeytandan, internetin ise beş bin televizyondan daha zararlı olduğu söyleniyor. İşte bu zamanda yapılması gereken, Kuran-ı Kerim’e ve sünnet-i seniyye’ye yapışmak, Allah dostlarının kitaplarını okumak ve ilim öğrenmektir. Biz Allah’ın razı olduğu şeyleri yapıp ona sığındıkça mutlaka o bizi ve ümmeti düşmanlardan koruyacaktır. “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, her gün ölecekmiş gibi ahirete çalışın.” buyuruyor Rasulüllah. İşte İslamiyet budur. Sadece ahirette değil, hem dünya da hem ahirette rahat etmektir. Şuan da ümmetin ihtiyacı mücahit gençlerdir. Yeri geldiğinde silah olarak kalem ve ağzını kullanacak zamanı geldiğinde silahını ekipmanlarını toplayıp savaşa gidecek mücahitlere ihtiyaç var. Bu ümmet, bu devlet böyle mücahitler sayesinde kalkınıp cihanı İslam ışığıyla aydınlatacaktır. Bu yüzden yorulmadan ve bıkmadan çalışmalıyız. Bizim fitratımız ve bize yakışan şey budur. Hepinizi Allah’a emanet ediyor sağlıklı kalmanızı diliyorum.

DİRİLMEK

Kurumuş bir daldı,
Kandırıyor bizi.
Yalnız ne olduğunu bilenler,
Umutla bekliyordu geleceği.

Bilip yetinmiyorlardı,
Çalışıyorlardı.
Herkes bir umut beklerken
Onlar umut olmak istiyorlardı.

Zamanı gelince,
Umutlar yeşerince,
İnsanlar dirilince
İşleri hızlandırmak istiyorlardı.

Dur durak bilmeden,
Umutlar tükenmeden,
İnsanlığa görünmeden
Didinip duruyorlardı.

Ve zamanı geldi,
Dallar yeşillendi,
Çabalar gürleştii.
Bilinmeyen kahramanlar
Toprağı yeni tohumlar atıp gitti.

HICKİMSE



Gedikli Girdapları Kokusuz Plaklarla Besledim

Bana sigara emzirmekten bahseden bir arkadaşım vardı. Bu olayın onun başına gelmesi çok yakışık alırdı, neden bilmiyorum. Ama benim başıma geldi ve hiç yakışık almadı. Olanca yakışiksizliğimla olayın üstüne gitmeye karar verdim ki böylece burada size bunu anlatabileceğim.

Anlatmak üstüne gitmektir. Bunu hiçbir çizgi filmin ele alamayacağı bir ciddiyetle yapacağım. Mantık kaçarsa çizgi filmlere sığınırım.

Bir sandalım vardı. Vardı fakat, şehrimin bir denizi yoktu. Şehrimin en büyük su birikintisine atladım ve sandalı bir kısarak gibi sürmeye başladım ben de. Oltamı sallandıracaktım. Oltamın kanca uçlu korsan kafasından sarkan plaklarla dev balıklar avlayacaktım. Dev balıklar işin başka bir boyutuymdu. Asıl avlamak istediğim bir dolunaydı ve bu yüzden oltama yem yerine kokusuz 45'likler yapışık eylemişim. Bu kokusuz 45'liklerin hangi güzide parçaları sızdıracağını bilmiyordum çünkü plak dinleyen bir insan olmadığım gibi, bu plakları para verip almış da değildim. Plak, dedim, dairedir, dedim. Dolunay, dedim. Dairedir. Biraz da peynirdir.

Ne bir balık geldi oltama ne de bir uydu.

Oltamın ucu gece göğünün düştüğü dev su birikintisini parselliyordu. Parsellemek kaba bir kelimeydi oysa kaba kelimeler gökyüzüne erişememeliydi. Gök kaba kelimelerden oluşan bir âlem değildi ama ben kaba bir insan olmanın sınırlarını çok kötü çizmişim sayın yargıç.

Çok kötü çizdiğim bu gerçeklik algısı içinde, saatlerce dolu bekledim nay bekledim. Bulutların arası ona izin verdiği gibi ve aksi su birikintisini dilimlediğinde, kısrağımı dev peynirin ıslandığı noktaya çevirdim.

Oltamı geri sardım. Plağı değiştirdim. Hücüm marşını çalsa diye niyet ettim, fakat hangi parça ıslandıysa artık birikintide; sonrası kimseyi mutlu etmedi. Plak peyniri diklemesine ortadan ikiye böldü bölmesine ve derinlere daldı dalmasına ama... Önce demir atmış gibi oldum bu diyara, sonra demir yutmuş gibi.

Zelzeleler ıslanmaya gelmişti. Dalgalar boyumu aştıkça, dur, dedim. Dalga, dedim. Aşma!

Boyumu aşmayan bir su birikintisi düşledim.

Su birikintisi boyumu aştı. Dalgalar Marş-ı Türk'ü çaldı. Bir kaşık suda bile

boğulabileceğimi bildiğimden, bir kaşık devasa okyanusta bir adet peynirli dolunay yakalayamamanın mutsuzluğu, yerini alabora olma tehlikesine tasalanmaya bıraktı.

Kısrağımı, bu azgın dalgalardan kurtarmak niyetiyle oltayı bırakıp küreklere asıldım.

Boşa kürek çektim.

Zelzelenin sebebi uç göstermeye başlamıştı. Gördüklerim kötücül bir sivilcenin ısrarcı dışavurumuydu. Gökten peyda olan bir girdap hem sandalıma hem bana hem de kokusuz plaklarıma meydan okuyordu. Girdabın gökte olanına hortum diyenleriniz oluyor, görüyorum, fakat takdir ederseniz ki girdap, hortuma göre daha naif bir kelime. Gökyüzünün kaba sözcüklere boyanmasını istemediğimi biliyorsunuz. Yine de sizler için bir defalığa mahsus kendilerine hava girdabı diye hitap edeceğim.

Hava girdabı hepimizi yutup midesinde bir güzel çevirdiğinde, dünyamın bu kadar çabuk son buluyor olmasına biraz bozulmuştum. Ben, dedim, şimdi, dedim, yani bu gedikli girdabın içinde döne döne, öle öle ölecek miyim?

Hayır, efendim, dedim. Ölmeyeceğim. Başım dönüyorsa da buna şarap şişelerinden ya da asla sahip olamayacağım köpeğimle plakfrizbi oynuyor olduğum düşlerden aşınaydım. Ayakta kaldım. Sandalın devrilmek bilmeyen zemininde, plaklarıma sarılarak ayakta kaldım.

Kısık gözlerimden girdabın midesinin duvarlarına şöyle bir göz attım. Nefes almak göz atmaktan zordu. Ama gedikleri gördüm. Artık iyice yükselmiş olan midenin içindeki bu gedikler, bana küçük de olsa bir fincan umut verdi.

Asitli şeyler, dedim, içmemelisin. Miden böyle delik deşik olur işte! Girdapla konuştuğumu çok sonra anladım. Çarpık bir çember çizerek dönüp duruyor, yükseldikçe yükseliyorduk. Fakat gedikler sabitti. Her katmanda birer ikişer gedik vardı ve oradan gökyüzü, hatta yıldızlar -yanılıyor olabilirim, çünkü çok hızlı dönüyorduk- görünüyordu. Oltama yeniden sarılıp kokusuz plaklarımı, (bu arada plaklar neden koksundu?) korsan kancasından çıkartıp bir kenara koydum (uçup gittiler).

Dans edercesine ayakta kalma mücadelesi veriyor, başarılı oldukça da güvenim yerine geliyordu. Güveni yerine gelebilecek türden bir insan değildim. Aslında bedenimde güven için özel bir bölme



bulduğundan dahi şüpheliydim. Ancak bir girdabın midesinde, insanın en az üç şeye ihtiyacı olabilirdi: Güven, olta, oksijen! Güven ve oltadan çok şükür memnundum, yine de azalan oksijen nedeniyle aklıma düşeni hızlı bir şekilde gerçekleştirme gereği duydum.

Oltamı nasıl ki su üzerindeki dolunayı yakalayabilmek için fırlattıysam, işte öyle fırlattım gediklerden birine ve gedige saplanan kancayla altımdaki sandalı kaybedip gedige doğru sürüklendim böylece. Anamın rahminden böyle hevesle çıkamadığım için daha sonraları biraz vicdan azabı çekecektim ama yine de bir girdabın midesinden öyle usulca fırlamak beni memnun etmişti.

Düşünemediğim şey, fırladığım yerde neyle karşılaşacağımdı. Gördüğüm yıldızlar çok uzaktaydı. Düşecektim. Nereye ve kimin kollarına?

Yukarı mı aşağı mı?

Düşecek olmak beni huzursuz etmedi. Girdabın midesinden kurtulmuş olmak yeterliydi. Hayatta aldığım ilk zafer, keşke bu kadar sıra dışı olmasaydı da kahvede -sonradan edineceğim- arkadaşlarıma; bu zaferimi gönül rahatlığıyla anlatabilseydim.

Düştüm, kollarına. Avlamaya çalıştığım peynirin.

* * *

Saatlerce yürüdüm. Bunu hoplayarak

ve zıplayarak yaptım. Öfkeliydim. Şaşkındım. Nefes nefeseydim. (Fakat nasıl olur?) Bu olayın sorumlusu kimse onunla yüzleşmek istiyordum. En sonunda, faturayı girdaba kestim. Onu mahkemeye verecektim.

Bir girdabı en gedikli yerinden dava edecektim. Avlamaya çalıştığım peynire onca yaklaşmışken, benim büyük av zevkimi elimden alıp beni buraya atmasını kabul etmeyecektim. Burası Oz Diyarı değil ve ben de iki üç çapulcuyla arkadaş olacak kadar densiz bir genç değilim. Asla sahip olamayacağım yavru köpeğimin düşü sizi yanıltmasın.

İşbu düşünceler eşliğinde geldim ve dayandım dev mahkeme kapılarına. Peynir halkının da adli işlere bulaşıyor olması canımı sıkmadı. Ne de olsa onlar da insan, ben de insanım.

Geçerken kapıdan bir ısırik aldım. Bunu zili çalma şeklim olarak yorumlamanızı tercih ederim. Benim için kapıyı aralık bırakmışlardı. Büyük inceliklere küçük ısıriklarla karşılık veririm.

Kaliteli peynirdi.

* * *

Onu öyle boynu bükük ve üzgün görmeye dayanamıyordum. Ellerini önden kelepçelemişlerdi. (Suçlu bulunmamıştı ki henüz, kelepçe neden?) Elleri el gibi değildi. Önce elleri sonra geri kalanı, Looney Tunes'un en sevimsiz canavarı Gossamer'ı andırıyordu. Kırmızı değil-

di, o kadar kılı da değildi. Ama yine de ona baktığınızda, “Selam Goss, o aptal tavşanı yakalayamadın mı hâlâ?” derdiniz.

Aslına bakarsanız, Gosso aptal tavşanı çoktan yakalamıştı. Ve bu yüzden sanık kürsüsündeydi. Bir girdabın bu kadar küçülüp kamburlaşabileceğini asla tahmin edemezsiniz. Hafif dozda açılmış klima etkisiyle mahkeme salonunu serinletiyordu. Ağır ağır dönüyordu, bir ara dişlerini ve dişlerindeki gedikleri gördüğümü sandım.

Sonra bir daha o kürsüde ağzını açmadı. Ben neredeydim? Ben davacı kürsüsündeydim. Her tarafı kürsü basmış memleketin. Hâkim hâkim kürsüsündeydi. Başkaları başka kürsülerdeydi. Çok kalabalık da değillerdi. Bu işlerin böyle yürüyüp yürümediğinden emin değildim. Yargıçtan bahsetmedim. Kendileri bir

dedeydi. Ay Bir Dede’ydi. Saygıda kusur etmemek için hazretlerine dik dik bakmamak hususunda dikkatli davrandım. Bu mizansen ne zaman kuruldu haberim yok, oynuyorum.

“Demek Girdap’tan şikâyetçisin?” dedi yargıç bey amca. Dedim, şikâyetçiyim.

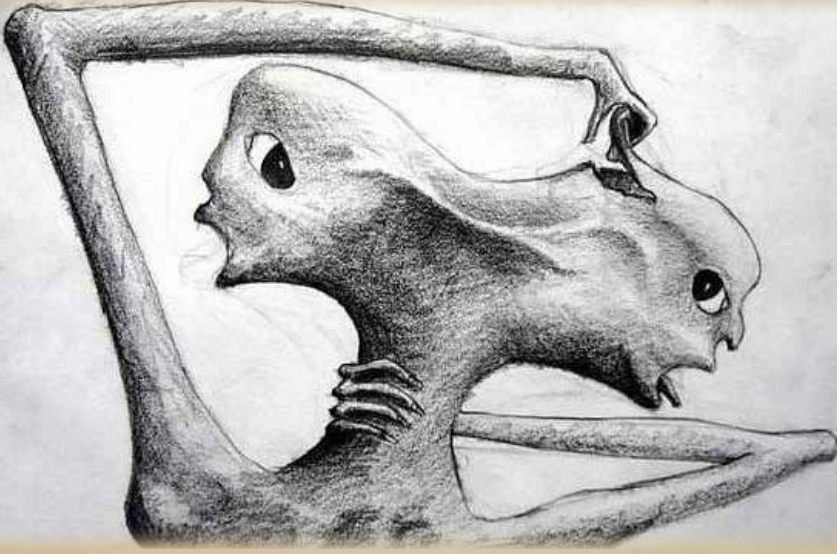
“Demek seni buraya getirdi, Ay’ı avlama zevkini elinden aldı?”

Dedim, aldı efendim.

“Ama... o sadece görevini yaptı,” dedi. Bunu söylerken küskün bir ses tonu sızdırmıştı. Akabinde roller değişti.

Sanık koltuğunda ben (ellerimde kelepçeler), davacı koltuğunda Ay Bir Dede (ellerinde plaklar), avukat koltuğunda Girdap (ellerinde tırnaklar), yargıç koltuğundaysa annem (ellerinde devasa bir





tokmak) vardı.

Ay Bir Dede hiddetle konuşuyordu, bir yandan da plakları sallıyordu: “Beni avlamaya çalıştı, buna izin mi vereceksiniz!”

Avukatı Girdap ekliyordu: “Onu buraya cezalandırmak için getiriyorduk! Üstelik kaçmaya çalışarak işimizi zorlaştırdı!”

Yargıçım annem durmuyordu: “Rahmim hakkında bunları düşündüğünü bilmiyordum!”

Ama kimse... Kimse bana bir peyniri neden avlamak istediğimi sormuyordu. Kimse yirmi dört yıllık hayatımda uzanabileceğim ilk zaferin parmaklarımın ucundan kayıp gitmesi hakkında taziyelerini bildirmiyordu. Kimse çıkıp da demiyordu ki sıradan bir et bamlaması için yargılanmayacak artık genç şairler. Açıklanamayan hiçbir duygunun mimarı asılmayacak yağlı ilmeklerden dipsiz ka-

ranlıklara. İdam yalnızca aldatanlara verilen bir ceza olacak: O da yalnızca kendilerini. Kimse durup da düşünmüyordu: Bunca kaybın ah'ını işittikten sonra bu kulaklar nasıl olur da kanamaz? Kan gölünden fırlayan canavarlar nasıl olur da efsanelere karışmaz? Ama kimse çekip de yakamdan beni ayağa kaldırmıyor, kokusuz plaklar için sorguya dizmiyor, o gediklerin aslında ruhuma ait olduğuna dair işkence dolu filmler izletmiyordu.

Sadece bağırıp çağırıyorlardı. Salonun kapısı gürültüyle açılırken zedelene bunca gerçekliğin arasında nefes almaya çalışıyordum. Gelen Kapı'ydı:

“Beni ısırdı hâkim abla, davacıyım!”

* * *

Rüyamda bir kahvedeydim. Arkadaşlarımla briç oynuyor ve hiç kaybetmiyordum. Bir yandan da girdabın içinden dışarı süzülürken yaşadığım vicdan aza-

bından bahsediyordum. Sonra bir rüzgâr esti, kuvvetli bir rüzgâr. Kahvenin sararmış perdelerinden makas alıp masaları süpürdü. Tüm kartlar ortaliğa saçılmıştı. Burnuma ıslak köpek kokusu bal çalıyordu. “Hırsız var!” diye bağtıramadım. Briç arkadaşlarım korkak bir aslan, tenek bir adam ve akılsız bir korkuluğa dönüşmüştü.

Tüm kartlar ortadaydı. Korkuluk konuştu: “Kansas’a nasıl döneceksin, bi fikrin var mı?”

* * *

Gözlerimi açtım. Hâlâ mahkeme salonundayım. Dur durak bilmeyen tartışmalar sürüyor, kimse beni bayıldığım yerden kaldırmaya tenezzül etmiyordu. Doğruduğumda bir nebze olsun sessizlik sağlandı. Sanık koltuğunda olduğum mizanpaj değişmemişti. Yargıcım annem tokmağını kürsüye geçiriyor, Girdap’ın dönerken çıkardığı vızıltılar dışında ses yok. Bu sesi daha önce fark etmemiştim. “Cezana karar verdim,” diyor. Asla bu kadar otoriter olamamıştı. Belki de bunun tadına varmak için bıraktığı es’in

tadını çıkartıyor. Uzatıyor da uzatıyor sessizliği.

“Dünya’ya geri döneceksin!”

Bir mahkûma verilebilecek en ağır ceza-yı veriyor.

Girdap, Kapı ve Ay Bir Dede gülüyor. Kendimi bir kaldırımın üstünde kayıksızca kürek çekerken buluyorum. Ellerimdeki kürekleri kayıtsızca yere bırakıp koşmaya başlıyorum.

* * *

Bir kahvede soluklanıyorum. İlk defa anlatacağım bir hikâyem var. Dinliyorlar. Çektiğim vicdan azabımdan bahsetmeye başladığım kısımda birisi sözümü kesiyor: “Girdap dalgasını bırak da biraz anandan bahset.”

Girdap dalgası beynimi ve kahveyi bo-yuyor.

Başaramıyorum.

AFRASIYAB



MİLAD-I ŞİİR

**Bir bunalım eşiğindeyim
Beni çarpan bu kalabalık da ne
Kutşalın gebelik şansı
Ben de şüre oldum ebe
Yenilmiş ekine döndüm
Onu çalışırken çekmeye
Dikenlerin verdiği yara
Bir hisse bulanmakla kalmadı
Manasız duygu alanım içinde
Ancak kuşmak benim ilacım
Ya dostta ya heybeme
Neden tercih edişim ikincisini
Bana ram olan da ne**

**Her şeyden mücerred olmak istiyorum
Mutlak olanın bilgisiyle
Özgünlüğüm, yalnızlıkta gizli
Umurşamaz fıtratım
Tüm tasarrufumda hâvi
Övgüler, tevdiler, emretmeler
Herkesten farklı olmak
Mm! At çöpe !**

GARIBYOLCU





Mukaddime-i Emsile

Nimetleri, insanlar tarafından sayılabilmek derecesinden müteali olan Allah'a hamdolsun. Salât-u selam da serveri asfiyâ, hatemi enbiyâ, Muhammed Mustafâ efendimizin, âlinin, ashabının ve etbainin üzerine olsun. Şer'î ilimler, 'alî (yüce) ilimler ve âlî (alet) ilimler olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci kısımda asıl maksad olan Fıkıh, Hadis, Kalam gibi ilimler, ikinci kısımda ise Sarf, Nahiv, Belagat, Mantık gibi ilimler bulunmaktadır. Daha çok dil ilimlerinden oluşan alet ilimleri, asıl maksad olan 'alî ilimleri kesb etmek için araçtırlar. Bu araçları temin etmemiş veya eksik bırakmış bir kimsenin amaca ulaşması zorlaşır. Bunun gibi, alet ilimlere mesai harcamamış birinin de a'li ilimlerde büyük

mesafe katetmesi düşünülemez. Aksine ilgilendiği meselelerde yanlış sonuçlara varabilir. Ne yazık ki, İslamî ilimler alanında yapılan birçok yanlış değerlendirmenin, alet ilimlerdeki eksiklikten kaynaklandığını söyleyebiliriz. Nitekim "kem âlât ile kemalât olmaz" (Kötü aletlerle mükemmellikler hasıl olmaz) sözü de alet ilimlerinin maksud ilimlerdeki önemini vurgulamaktadır.

İlmî geleneğimizde eğitime, alet ilimleriyle başlanır. Bunun da başında arapça kelime kalıplarını inceleyen Sarf ilmi gelir. Hemen arkasından kelimelerin cümledeki yerlerine göre girdikleri hal-leri inceleyen Nahiv ilmi, sonra da Arapçadaki edebî sanatları inceleyen Belagat

ilmi gelir. Bugünkü modern Arapça eğitiminin bu ilimlerin yerini tutmadığını belirtmek gerekir. Çünkü modern Arapça eğitiminde daha çok konuşma becerisi üzerinde durulur, okuma becerisi eksik kalır. Oysa ilim öğrenme sürecinde en önemli şey okuma becerisidir. Bununla birlikte modern Arapçanın dili eski kitaplarımızın dilinden biraz daha farklıdır. Bu nedenle klasik kitapları okuma konusunda modern Arapça yeterli değildir. Ancak klasik Arapça eğitiminde de örneklerin azlığından dolayı öğrenilen gramer konularının kullanımda tam anlaşılabilmesi eleştirilmiştir. Ayrıca Arapça eğitime doğruca kelime kalıplarının öğretimiyle başlanması, henüz Arapça hakkında hiçbir şey bilmeyen bir talebenin bunları anlayabilmesini zorlaştırmaktadır. Bu şekilde klasik Arapçaya başlamış, bir şeyler ezberlemiş

ama hiçbir şey anlayamamış talebelerin sayısı günümüzde çok fazladır. İşte bu sorunun çözümü hususunda daha önce başvurulmamış bir yol, biraz da Belagat ilmindeki “beraat-ı istihlâl” sayesinde aklımıza geldi. Medreselerde okutulan bu ders kitaplarına, içerisinde kitaptaki kaidelerin doğru bir şekilde kullanıma geçirildiği mukaddimeler yazılabilir. Örneğin Sarf ilminin ilk kitabı olan Emsile kitabındaki 24 tane kalıp, Emsile kitabına bir mukaddime yazılıp, sırasıyla bu mukaddime kullanılabildi. Biz de Emsile kitabından başlayıp böyle bir mukaddime yazmaya karar verdik. İlk iki kalıp olan mazi ve muzari fiil kalıplarını atladık. Gerisini sırasıyla kullanarak, elimizden geldiği kadar çaba sarfedip aşağıdaki mukaddimeyi yazdık. Gayret bizden, tevfiğ Allah'tandır.

• DIYARBEKRI

الحمد للخالق المخلوقات الذي لم يلد ولم يولد وهو عليم بافعالنا ونحن لما نفعلمها وما يعلم الغيب ولا يقبل التوبة ولن يغفر الذنوب احد الا هو فليذكره كل احد ولا ينسوه لانه تعالى قال ”فاذكروني اذكركم واشكروا لي ولا تكفرون“ وهو لا يحب معصيته ونسيانه ولا ملجأ ولا منجا منه الا اليه والصلاة والسلام على من ارسل مهديا ورحمة للعالمين فهو يشفق لمن يرى ظلمة وانه لعلی خلقه عظيم وعلى آله واصحابه اجمعين والخدمة العالية على هذا العبيد الفقير الديار بكرى والتوفيق من الخلاق الاكبر وما اخاف عذابه واجمل برحمته

İNSAN NEYİ YAŞAR

Ayrılık mı vuslat mı?

Hız. Adem vuslatın kalbindeyken ayrılığı ilk tadan oldu; cennetten ayrıldı. Havva'sından ayrıldı. Ve ayrılıklar sürdü. Bebek, ana rahminden ayrıldı. Peygamber işaret edince ay ikiye ayrıldı. Hak davası uğrunda Nuh, oğlundan ayrıldı. Musa'nın asasıyla su, ikiye ayrıldı.

Kimi zaman imtihandır ayrılık. Kuyuya atılan Yusuf'un, babasından ayrılmasıdır. Kimi zaman ateşten bir kordur. Savaştan kaçan mülteciler gibi. Vatanından, doğduğun yerden ayrılmaktır ateş.

Kimi zaman çocukluktan ayrılıp genç olmaktır ve gençlikten ayrılmaktır; ihtiyar olmak için...

Her ayrılık bir vuslatın şahididir. Vuslatsa ayrılığın...
Topraktan ayrılır insan, kavuşması yine toprağadır.

Her kavuşma bir ayrılık, her ayrılık bir vuslattır.
Gün gelir, vade dolar; ruh bedenden ayrılır.
O vakit ruha vuslat, gerçekler anlaşılır.

ALPARSLAN





fotograf:OMER



NEDİR YOL

Yol nedir? İnsana doğru gelen “şey”ler toplamı mıdır? İnsanın manevi düşüncelerini tatmin etme çabası mıdır? Yoksa sadece çevresinden gördüğü doğru yol(!) mantığına karşı çıkacak kadar güçlü olmadığı için; yürümekte olduğu dava yolunun ne olduğunu dahi anlamadan o dava için çalışmak mıdır? Peki eğer yol buysa doğruluk kime göredir? İnsanlık tarihi boyunca, insan doğasından gelen; kimin doğrusunun doğru, kimin yolunun doğruya ulaştırıcı yol olduğunu bilememek insanların asırlarca birbirlerinin boğazlarına sarılmasının müsebbibi değil midir?

Doğru yol nedir? Doğru nedir?

Doğru yol, doğru düşünce, doğru dava; insanın düştüğü zihni buhranlara son vererek, insan aklının oluşturabileceği bütün suallere hakkıyla cevap verebilmelidir. Sonunda ulaşmayı vaat ettiği hedef veyahut ödül, karşılığında terk etmeyi ya da yapmayı emrettiği şeylerden fazla olmalıdır. Dava, onun yoluna giren insanları değerli görmeli ve yoluna giren insanların da diğer insanlara değer vermesini şart koşmalıdır. Bu şartların cemîsinin bulunduğu dava da İslam davası olduğundan doğru dava İslam davasıdır!

FELLAH

Serin, karanlık
Gecelere gömülü
Mübtela bir genç
Nişabur semalarının müşahidi
Baltık'ın muhafızı
Sahra'nın kalbine koşan
Kaktüs.
Sevdiceğinin hayali,
Derman olmaya derdine
Gözleri,
Merhem olmaya naçar bedenlere.

İhtişam,
Perde ardında bir giz;
Peçesine küskün bakışlı
Muştı.
Kapalı kapılar,
Dekadan bakışlar
Çığırıyor pencerelerden.
Dağda lale,
Tebessüm edercesine
Kayalar arasından;
İnsandır,
Farkı kalır mı
Ask acısı ile yoğrulmadan
Çamurlu bulanık bir sudan?

MUŞTU



YOL

“Yol” kavramı bizi motive eden unsurların başında gelir. Biz bu kavram ile kendimizi motive ederken bu yolda ilerleyebileceğimizi sanarsınız çoğu zaman. Unutulmamalıdır ki her yolun bir hazırlığı, her yolculuğun bir bedeli vardır. Buna en iyi örnek cihad kavramıdır. İç dünyamızda kişiliğimizi mücahit diye tanımlar ve gaza getiririz kendimizi. Ancak bu gaza gelmelerin etkisi kısa sürede sona erer. Sonrasında ise aynı tas aynı hamam. Yahut kendimizi mücahit sayarak diğer insanları eleştirme çabasına gireriz. Bu eleştirme güdüsü artarsa benmerkezciliğe (egosantirizm) kadar gider. Bu nedenle her yolun bir hazırlığı olması gerekir. Her kim ki kendini şartlara ve kurallara hazırlamadan davasına, yoluna hizmet etmeye çalışırsa o davaya destek değil köstek olur. Nitekim Hucurat Suresi 14. ayette buyrulduğu gibi:

“Bedeviler ‘İman ettik.’ dediler. De ki: ‘İman etmediniz. Fakat ‘boyun eğdik.’ deyin. Henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allah’a ve Peygamberine itaat ederseniz, yaptıklarınızdan hiçbir şeyi eksiltmez. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

En başta kendimizi hazırlamalıyız doğru yola.

Evvela bir yolcu olarak (mücahit, devrimci vb.) hangi yoldan ve hangi şartlarda gideceğimizi bilmemiz gerekir. Hedef seçimini yapmamız gerekir. Nereye gittiğimizi bilmemiz gerekir.

MEYYIT





fotograf: VEFA


ŞAİRLERİN EMİRİ YARIŞMASI VE TAMİM AL-BARGOUTHİ

Arap dünyasının kültür ve ticaret merkezi olan Birleşik Arap Emirliklerinin başkenti Abu Dabi’de her yıl Şairlerin Emiri (امير الشعراء) isimli Arapça şiir yarışması düzenlenir. Yarım milyara yakın Arap dünyasının her yerinden Arap dilinin inceliklerine vakıf ve dilin özünü bilen (ملوك ناصية اللغة العربية)şairler, yazdıkları birbirinden güzel ve kafiyeli şiirleri sahnede cumhura sunabilmeyi ve bir üst merhaleye geçip, sonunda o yılın “Şairlerin Emiri” lakabını alabilmeyi hedeflemektedirler. Dubai’den bu sıfatı elde ederek memleketine dönen şair, kendi halkı tarafından büyük bir sevgi ve beğeniyle karşılanır.

İlk olarak 2007’de başlayan bu şiir yarışmasının dünya genelinde en çok ses getiren şairi, programa 2008 yılında katılan Filistinli şair Tamim Al-Bargouthi (تميم البرغوثي) oldu. Keza en beğenilen şiirlerde ister Amudi ister Tefili olsun bu şairden geldi. Al-Bargouthi o yıl İsrail’in Filistinli Müslümanlar karşısındaki saldırılarının çoğalmasa sebebiyle ve aslında 1948’den beri Müslümanların kalbinde önemli bir yer edinen Filistin davası, Kudüs ve Müslümanların kıyamaları gibi kahir ekseriyetini Müslümanla-

rın oluşturduğu cumhur için önemli olan konulara değinmiş olmasından, hazirun ile iyi bir tefaul içine girdi ve şiirlerini sahnede gösterdiği hitabet yeteneğinin de desteğiyle hem dinleyicilere beğendirdi hem de jüriden geçer notlar aldı. Fakat maalesef burada kendi prestijlerini düşünen bazı ‘Büyük’ şahıslar ve bazı siyasi etkenler sebebiyle Tamim Al-Bargouthi birinci olamadı; ancak beşinci olabildi. Yalnız Tamim’in kendisini siyaset, edebiyat şiir vs. farklı alanlarda geliştirmiş olması ve şiirlerinin de sosyal medyada yayılarak iyi bir seviyede beğeni yakalamış olması, onun ‘Modern Arap Şiiri’nin en büyük temsilcisi olduğunun ve “Şairlerin Emiri” lakabının asıl sahibi olduğunun herkes tarafından benimsenmesini sağladı. Bu yarışma sayesinde meşhur olan şair, daha sonraları dünyanın dört bir tarafında şiir dinletileri için davetler aldı. Hâlâ Mısır’da üç farklı üniversitede siyaset dersleri veren şair, birçok farklı ülkede şiir dinletilerine gitmekte ve güncel siyasi olaylar hakkında görüş ve düşüncelerini paylaşmaktadır. Dört şiir divanı olan şairin, biri İngilizce biri Arapça olmak üzere iki de siyaset alanında kitabı mevcuttur.

FARUK



Yol,
Uzun.
Nerede biter bilemem,
Bilemezler
Zorluklarla dolu,
Zorluklara hasret,
Zorluklarla güzel,
Kolaylıklarla, acı bir yol.
Sonu güzel, müjdeli,
Sonuna bakını yücelten,
Önüne bakını düşüren bir yol.
Ne zaman bilmem ama,
Elbet bir gün
Biter bu yol...

MAHFI

MODERN BATI DÜŞÜNCESİNİN TARİHSEL KÖKENLERİ: ORTAÇAĞ'DAN MODERN DÖNEME İSLAM MEDENİYETİNİN ETKİSİ

ÖZET

Özelde modern Batı düşüncesinin, genel perspektif içinde ise bütün bir Batı medeniyetinin oluşumunda diğer etkenlerin yanında İslam kültür dünyasının etkisi oldukça büyüktür. Batı düşüncesinin genel seyri göz önüne alınacak olursa, İslam kültür çevresinde gelişen düşünsel yapıların Rönesans dönemi Batı düşüncesinin gerçekleşim vetiresinde büyük bir *yaratıcı* etkiye sahip olduğu görülecektir. Şüphesiz medeniyetlerin gerçekleşim süreci; hem kendi iç dinamikleri, hem de kendi gelişiminde etkili olabilecek unsurlara sahip medeniyetlerle iradi veya konjonktürel bir zorunluluk sonucu etkileşim içinde gerçekleşmiştir. Batı medeniyeti açısından da bu üçü bir arada olmak zorunda kalmıştır. Bu makalede yapılmaya çalışılacak şey, Batı düşüncesinin Latin ve Hristiyan geleneke Antik Yunan mirası ile olan ilişkisinin nasıllığını ve Batı düşüncesinin İslam kültür çevresi ile irtibat kurmasının onda nasıl bir değişim ve oluşum dizisine sebep olduğunu birkaç önemli örnek üzerinden işlemek olacaktır. Modern Batı düşüncesini şekillendiren önemli paradigma içi etkenlerden biri olan modern bilimin oluşumu sürecine İslam bilginlerinin nasıl bir etkisinin bulunduğunu açıklamak da dolaylı yoldan Batı düşüncesine olan etkiyi açıklayacağı için makale; *bilim ve felsefe* olmak üzere iki alt başlığa ayrılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İbn Heysem, Bilimler Historiyografyası, Roger Bacon, Copernicus, İbn Rüşd.

GİRİŞ

İslam medeniyeti ve kültür çevresinin Batı düşüncesine ve bilimine yaptığı derin ve geniş ölçekli etki meselesi bugün bilimler tarihi yazımında büyük bir problematik alan oluşturmaktadır. Bu alana dair kapsamlı bir çalışma birikimi bulunsa bile, bu mesele hâlâ ciddi olarak tartışılmaya devam etmektedir. Meseleye dair, son dönemde, mevcut kaynakların tümünü tarayarak Fuat Sezgin tarafından ortaya konan ve yazımı devam eden 21 ciltlik sentetik eser, konuya dair daha önceki çalışmaların yapamadığı bir şekilde, bilimler tarihine yeni bir perspektifle bakılabileceği fikrini çok güçlü bir şekilde ortaya koyarak Avrupa-merkezilik nosyonunun ve Avrupa-merkezci bilimler historiyografyasının içine düştüğü entropi durumunu pekiştirmektedir.

Arap-İslam bilimleri tarihine ilişkin araştırmaların erken evresi olan 20. yüzyılın başlarından beri, bu bilimlerin daha 11. yüzyılın ilk yarısında sona erdiği düşüncesiyle bağlantılı olarak ileri sürülen bir *Altın Çağ*'dan bahsetme alışkanlığı gözlenmektedir. Bu tasavvurun temellendirilmesi, Abbasî Devleti'nin Moğollar tarafından 1258 yılında yıkılmasıyla Arap İslam bilimlerinin de duraklama evresinin başladığını öne süren, primitif bir açıklamaya dayanmaktadır. Her iki tasavvur da bilimsel araştırmaların bugünkü ulaşılan sonuçları ile bağdaşmamasına rağmen yine de varlığını devam ettirmektedir. Gerçekte 13, 14, 15 ve 16. yüzyıllar, Arap-İslam bilimlerinde birçok keşfin yapıldığı ve yeni bilim dallarının kurulduğu

bir zaman dilimidir (Sezgin, 2008a, s. 162). Bu durumun nedeni Fuat Sezgin'e göre yeterli nitelik ve nicelikteki bilimsel araştırmaların eksikliği değil¹, 13. yüzyılın sonlarına doğru dini ve siyasi temellere dayanarak gelişen İslam ve Müslüman imajının etkisinin kısmi de olsa hala sürdürmesi² ve son üç yüzyılın Avrupa merkezli düşüncesidir.

İslam coğrafyasındaki bilimsel ve düşünsel hareketlerin tarihini zamansal olarak hi-potetik bir şekilde kategorileştiren bu tavrın yanında, Yeniçağ Avrupa biliminde yaratıcılığın ne zaman belirgin hale geldiği ve daha öncesinde Avrupa'da Arap-İslam bilimlerinin hangi zaman aralığında temellük edildiği ve özümsemiği sorunlarına karşı da benzer bir tavırla yaklaşılmaktadır. Yeniçağ ve Rönesans döneminde ulaşılan bir dizi başarı, sözde *Erken-Rönesans (Proto-Reneissance)* öncülerinin başarıları olarak ele alınmakta ve temeline *Avrupa üniversiteleri* yerleştirilmektedir. Bundan dolayı matematiğin doğa bilimlerinde kullanımı Roger Bacon'a , gökkuşağına ilişkin ilk doğru açıklama Freibergli Dietric'e (1250-1330), küresel sinüs teoreminin ve paraleller postulat tanıtımının bulunuşu Levi ben Gerson'a (1288-1344) veya trigonometrinin müstakil bir alan haline getirilmesi Johannes Regiomontus'a (1436-1476) bağlanmaktadır. (Sezgin, 2008a, 163)

Özetle, yakın tarihte değişmeye başlasa bile, 16. yüzyıldan bu yana şöyle bir bilim tarihi modelinin paradigmatik hâkimiyetinden söz etmek mümkündür: Rönesans olarak adlandırılan fenomen, Antik Yunan döneminin doğrudan doğruya bir devamıdır. Bu perspektif içinde İslam düşünce ve bilim geleneğinin yeri ise Yunanca literatürün muhafazası ve tercümesi yoluyla *pasif bir aktarıcılıktır*.

A) BİLİM VE TEKNİK

a) Modern Bilimin Tarihsel Kökenlerinin Klasik Açıklaması

Matematik, deneysellik ve fayda sacayağında yükselen Modern-Yeniçağ biliminin esası, dünya resminin matematikselleştirilmesi ve gözlem-deney ikilisine yapılan vurgunun artması gibi spesifik özelliklikler taşıyan *yeni yöntembilimdir*. John Henry'nin mümtaz çalışmasında da (Henry, 2008, s. 13) belirttiği üzere “bilim devriminin” en çarpıcı üç boyutu, dünyanın işleyişinin anlaşılmasında matematiğin gitgide daha fazla kullanılması, hakikati bulma yolunda gözlem ve deneye yapılan vurgunun artması ve doğa bilgisinin faydalı olmasına ilişkin tavidir.

Doğa araştırmalarında deneysel metodun 16. yüzyılda yeniden önem kazanmaya başlamasına ilişkin *tarihsel temellendirmeler*; mutlak metodolojik monizmin³ İslam kültür çevresine karşı kayıtsız ve pejoratif yaklaşımından dolayı oldukça yetersizdir. Örneğin deneysel yöntemi ortaya çıkaran entelektüel zeminin klasik açıklamasında, başta İbn Heyssem

1 “19. yüzyıldan ve 20. yüzyılın ilk otuz yılından Jean Jacques Sedillot, Louis-Amélie Sedillot, Joseph-Toussaint Reinaud, Franz Woepcke, Michael Jan de Goeje, Eilhard Wiedemann, Carl Schoy, Heinrich Suter gibi yorulmak bilmez bilgilerin çok değerli ve liyakatlı öncü çalışmaları Arap-İslam bilimlerinin araştırılması tarihini o kadar genişletmiştir ve bize o kadar çok kanıt malzemesi vermiştir ki, biz, sorumluluğumuzun bilincinde olarak bu alanın bilimler tarihindeki yerleşik hükümünü gerçeğe doğru değiştirmek için her türlü girişimde bulunmakla sorumluyuz.” (Sezgin, 2008a, s. 163)

2 Bu konu ile ilgili özlü bir çalışma için bk. (Kalın, 2007)

3 Bu kavram “Giriş” bölümünde bahsedilen metodolojik yaklaşımı ifade etmek için yazar tarafından ortaya atılmaktadır. Birçok araştırmacı tarafından Avrupa-merkezcilik nosyonuyla olan bağlantısını ele alarak meseleye bir açıklık getirilmeye çalışılsa bile, bilimler tarihyoğrafyasındaki metodolojik yaklaşımın kendi içinde birtakım özgül dinamikleri barındırdığı unutulmamalıdır.

olmak üzere, İslam bilim ve felsefe çevresinin etkileri göz ardı edilerek, araştırmacılar tarafından öne sürülen kaynaklar, genelde şu beş başlık altında toplanmaktadır (Henry, 2008, s. 34-42):

- i) Zanaatkârların pratik bilgi geleneği
- ii) Matematikçi gelenek
- iii) Anatomi ve fizyoloji geleneği
- iv) Simya-kimya geleneği
- v) Büyü geleneği

Tarih yazımında *bilgin ve zanaatkârlar tezi* olarak adlandırılan ve bazı yönleriyle Marksist historiyografya temelli⁴ ilk görüş, modern bilimin oluşumunda coğrafya içi (Avrupa) sosyal etkileşimlerin rolüne dikkat çekmiştir. Rönesans bilginlerinin, seçkin zanaatkârların empirik bilgisinden zamanla daha çok haberdar olmaları, deneysel yöntemin gelişmesini sağlayan önemli bir etken sayılmış ve zanaatkârların çalışmalarının değerinin kabul görmesinin, deneysel yöntemin en büyük savunucusu Francis Bacon için başlıca ilham kaynağı olduğu savunulmuştur.⁵

İkinci olarak; matematik bilgilerinin her zaman uygulamaya dönük ve faydaya dayalı olduğundan hareketle bilimsel araştırmalarda alet kullanılmasını tetikleyen Avrupa bilimindeki matematik geleneği olduğu söylenmektedir.

Üçüncü olarak; anatomi ve fizyoloji alanlarındaki yeni gelişmelerin, fizyolojinin önemli deneysel araştırmaların odağı haline gelmesini sağladığı savunulmuş⁶, Adres Vesalius'un (1514-1564) Padua Üniversitesindeki tıp okullarında etkin hale gelmesiyle bu alanda büyük dönüşümlerin yaşandığı belirtilmiştir. Bu amaçla Vesalius'un haleflerinin Galenci tıbbın yetersizliğine dair yeni olduğu söylenen keşiflerine özellikle vurgu yapılmıştır.

Dördüncü olarak; simya-kimya deneyciliği bilim devrimi sürecinde “matematiksel bilimler, doğa araştırması, anatomi ve tıptaki gelişmeler doğrultusunda elde edilen tecrübî bilgilerle intibak sağlayan doğa filozofları, hekimler ve diğer entelektüeller arasında kendini hissettirmeye başlamış” (Henry, 2008, s. 42), bu süreçte Paracelsusçuluk⁷ hususi bir etmen

4 Marksist tarih yazıcılığının altın çağı olan 1930-1940 yıllarında tarihçiler arasında bilimin gelişiminde bilginleri göz ardı edip, modern bilimi emekçilerin inşa ettiğini savunan bir eğilim bulunmaktaydı. (Henry, 2008, s. 34)

5 Başka ve daha somut bir örnekte, kan dolaşımının Galenci olmayan yeni (?) açıklamasını yaptığı söylenen William Harvey'in, (1578-1657) *Kan ve Kanın Dolaşımı Üzerine* adlı eserinde kasapların mesleki bilgileri ile ilgilendiği vurgulanmıştır. (Henry, 2008, s. 37)

6 Şuna dikkat edilmelidir ki, Andreus Vesalius ve diğer Rönesans anatomistlerinin, kendilerini doğaya dair felsefi yorumlar yapan kişiler olarak değil, vücudun yapı ve işlevini açıklayabilmek için otopsi veya görmeye dayanan sade gözlemciler olarak kabul eden tavırları, Yeniçağ biliminde ortaya çıkan anlayışla tam anlamıyla örtüşmekteyse de ileride sözkonusu edilecek olan bu anatomistlerin, Ebu Bekr er-Razi (Rhazes), İbn Sina (Avicenna), İbn Rüşd (Everroes) ve Ebu Kasım ez-Zehravi gibi Müslüman hekimlerden önemli derecede etkileri dikkate alınmalıdır.

7 Paracelsus'un İslam bilim geleneğinden aktarılan mirasın bir *aktarımcısı* olduğu konusunda bkz. (Sezgin, 2001)

olmuştur.

Son olarak; doğal büyü ve ökül bilimlerin yeni metodolojinin gelişmesindeki etkisi oldukça büyük olduğu söylenmiş ve yeniçağ bilimini kuran isimlerin söz konusu alanlarla oldukça önemli ilişkilerinin bulunduğu vurgulanmıştır.

b) Modern Bilimin Tarihsel Kökenlerinin Alternatif Bir Açıklaması

İslam kültür çevresinde, 7. - 11. yüzyıllar arasında gerçekleşen tercüme faaliyetleriyle Babil, Hint, Grek gibi kadim geleneklerin felsefe ve bilim mirasının yeniden tümel bir yapıda canlandırılmasından ve çok kısa bir sürede Antik mirasın eleştiri ve revizyonu sürecinin başlamasından sonra, çelişkilerle dolu olduğu fark edilen Aristotelesçi paradigmaya alternatif yeni yöntem ve kuramların geliştirilmesi ihtiyacı duyulmuştur. Örneğin astronomi alanında 11. yüzyılda Batlamyus astronomisinin çelişki ve yetersizlikleri anlaşılmaya başlanmış, aynı dönemde mevcut rasat aletlerinden daha kompleks ve birçoğu 17. yüzyıla kadar aşılammış yeni gözlem aletleri inşa edilerek 16. yüzyılda, Copernicus'un da içerisinde bulunduğu, birçok Avrupalı astronomun kullandığı (Sezgin, 2008a, s. 104,106,140) son derece dakik astronomik tablolar⁸ (zîc) oluşturulmuştur. Ayrıca aynı dönemde kadim geleneklerde hiçbir yansıması bulunmayan matematiksel kuram ve yöntemler oluşturulmuştur.⁹ Matematiksel metot gitgide ağırlık kazanmış, gözlem-deney ikilisi fizik, tıp vb. alanlarda temel yöntem olarak kabul edilmiştir. Avrupa'da ise 10. yüzyılın ikinci yarısında İspanya'da başlayan ve 12.-13. yüzyıllarda zirveye ulaşan tercüme hareketinin sonucu olarak 15. ve 16. yüzyıllarda yaratıcılık periyodu başlamış, bu dönemde Francis Bacon bilimsel araştırmalarda deneysel ve endüktif metoda özel bir önem vermiştir. Kendisinden sonra bilim tarihçileri bunun temellerini 13. yüzyılın önemli filozoflarından, İngiliz empirizminin babası olarak görülen, Roger Bacon'a kadar geriye götürmüşlerdir. Söz konusu bu süreç sonucunda skolastik paradigmanın, Aristoteles'in bütün söylediklerini gerçekliğin olabilecek en iyi açıklaması olarak kabul eden düşüncesinin yerini, fenomenlerin doğrudan gözlemine dayalı yeni bir metodoloji almıştır.

Erken-Rönesans gibi Avrupa merkezli bir konsept perspektifinde geliştirilen bu serimlemenin diğer birçok örnekte olduğu gibi tamamen yanlış olduğu 19. yüzyılın sonuna doğru Pierre Mandonnet tarafından ortaya konmuş ve Roger Bacon'ın doğa bilimleri alanındaki bütün fikirlerini Müslüman bilginlerden aldığı tespit edilmiştir.¹⁰ Bu konuda büyük oryantalist Wiedemann'in ifadesi şöyledir:

“ Roger Bacon, doğa bilimsel araştırmaların temelini deney olduğu yönündeki genel görüşlerini ortaya attığında, Arap öncüllerini -onlara ulaşmaksızın- örnek almıştır. Bu metotları o kendisi kurmamış, sadece sistematik olarak sunmuştur. Tabii ki Arapların yaptı-

8 Toledo Cetvelleri'nin Copernicus ve Batı astronomisine etkisi için bk. (Hugonnard-Roche, 2006)

9 İslam kültür çevresinde gelişen yeni matematiksel kuramlar ve şekilleri için Saliba'ya (Saliba, 2006) bakılmalıdır.

10 *Müslüman bilginlerden kastedilen, İslam dinine mensup olan alimler olmayıp halkın çoğunluğunu müslümanların oluşturduğu darü'l İslam olarak adlandırılan coğrafyada yaşayan alimlerin bütünüdür. Makale boyunca, benzer biçimde kullanılan müslüman nitelemesi bu şekilde anlaşılmalıdır.

Aynı konuda Pierre Mandonnet dışında Karl Prant da Bacon'un kendisine atfedilen bütün doğa bilimsel fikirlerin İslam bilim geleneği kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. (İzzetbegoviç, 2011, s. 342)

ğından biraz daha farklı şekilde. Nasıl ki Verulamı Bacon (1561 -1626) endüktif metodunun kurucusu olmazsa, o da deneysel metodun yaratıcısı değildir. Her ne kadar İngilizler yurttaşları olan bu iki şahsa bu iki özellikleri vermek istemiş olsalar da.”¹¹

Sözkonusu etkileşimler bağlamında, Bacon’un *Opus Majus* adlı eserinin İbn Rüşd’ün *Faslu ’l-Makâl* adlı eserindeki görüşler esas alınarak yazıldığı belirtilmiştir(Catherin Wilson’dan akt. Karlıağa, 2014, s. 161). Fakat *Opus Majus* ve *Opus Minus*’un her ikisinde Roger Bacon, İbn Sina ve Farabi’nin görüşlerine dayanarak Faal aklın Tanrıyla Özdeş ve Maddeden ayrı (müfârik) bir cevher olduğu fikrini öne sürüp İbn Rüşd’ün, Faal Aklın, insan nefsinin bir gücü olduğunu iddia ettiğini belirterek ona karşı çıkmıştır (Karlıağa, 2014, s. 161). Bacon’un bu yaklaşımı İbn Sina’nın Bacon üzerindeki etkisi İbn Rüşd’den daha fazla olduğu şeklindeki görüşleri de doğrular niteliktedir. İbn Sina’nın evren, gök cisimleri ve ruhla ilgili görüşlerini benimsediğini belirten Bacon (Karlıağa, 1999, s. 351), ayrıca Aristo’yu en iyi şerh edenin İbn Rüşd değil İbn Sina olduğunu belirtmiştir(Sezgin, 2008a, s.103-105). Dolayısıyla Albertus Magnus, Saint Thomas ve Alexandre de Hales gibi dönemdeki bütün düşünürlerle hesaplaşan Bacon’ın nazarındaki en büyük filozoflardan biri İbn Sina olmuştur (Karlıağa, 1999, s. 351)(Russell, 1945, s. 464-465).

Matematiksel coğrafya ve fizik¹² alanlarında Bacon’un kullandığı Müslüman bilginlere* ait kitaplarda, İslam bilim geleneğinde İbn Heysem ve el-Biruni’de çok açık bir şekilde görülen; deneyi, çalışma sırasında sistematik olarak kullanılacak bir eleman olarak tanıtan yaklaşım büyük oranda devam ettirilmekteydi.

11. yüzyılda yaşayan; matematik, optik, fizik, geometri, astronomi gibi alanlarda 12. ve 13. yüzyıllarda Latinceye çevrilerek, aralarında Roger Bacon, Kepler, Descartes, Da Vinci’nin de bulunduğu birçok Avrupalı bilgini 19. yüzyıla kadar meşgul edecek eserler¹³ yazan İbn Heysem (lat. Alhazen), büyük ölçüde Bacon’a da kaynaklık eden “doğa metafiziğinden ve bunun matematiksel tarifinden fiziğe [kadar], matematiksel metotla çalışan kesin bir doğa bilimine ulaşmış[tır].” (Matthias Schramm’dan akt. Sezgin, 2008a, s. 29) . İbn el-Heysem’in “modern bir fizik kitabı gibi matematiğe ve deneye dayalı bir yaklaşımla, ‘otoriteler’in adlarına değil deneye dayalı delillerin otoritelerine başvurarak» (Ronan, 2005, s. 254) telif ettiği *Kitab el-Menâzır*; doğa araştırmalarına yeni bir bakış sunmuş ve doğa araştırmalarını Galilei dönemini aşarak modern deneysel fiziğe bağlayan metodu ilk defa kullananın İbn Heysem olduğunu ortaya koymuştur (Sezgin, 2008a, s. 30, 31). İbn Heysem’in matematik ve deneysel metodu doğa araştırmalarında kullanılan temel elemanlar olarak kabul eden düşüncesi, deneysel metodun İslam felsefe ve bilim geleneğinde fizik ve doğa bilimlerinin spesifik bir özelliği olarak anlaşılmasından ve kabul edilmesinden kaynaklanmıştır. Aşağıda verilen bazı örnekler de bunu açıkça ortaya koymaktadır.¹⁴

Tıp ve felsefe konularında çok önemli çalışmaları bulunan Abdüllatif el-Bağdadi (ö.1231) *el-İfade ve ’l İtibar* adlı eserinde Galen anatomisinin bazı noktalarına karşı çıkmış,

11 Eilhard Wiedemann, Roger Bacon und seine Verdienste um die Optik Nkl. Fuat Sezgin (Sezgin, 2008a, s. 165)

12 Mesele bkz. (Sezgin, c 2008: 171,184) ve (Sezgin, 2008a, s. 36)

13 İbn el-Heysem’in *Kitab el-Menâzır* (Optik) eserinde ortaya koyduğu bazı sorunlar Batılı bilginleri 19. yüzyıla kadar uğraştırmıştır. Ayrıca bu konuda Colin Ronan şöyle demektedir: “ el-Menâzır, Ortaçağ boyunca Batılı bilim adamları tarafından kaynak olarak gösterilmiş, kırılma yasaları 17. yüzyılda Kepler ve Descartes tarafından kullanılmıştır.” (Ronan, 2005, s. 254)

14 Ayrıca Modern deneysel kimyanın kökenleri için bk. (Hunke, 2009)

“Gözlem sözcüklerden her zaman daha güçlüdür.” ifadesini kullanmıştır (Saliba, 2012, s. 135). Bu ifade gözlemin, araştırma konusunda bütün bilim insanları arasında önemli bir yere sahip olduğunu ve söylediklerinde veya uyguladıklarındaki titizliğe rağmen Galen’ den daha geçerli ve doğru olduğunu belirtmektedir.

Benzer bir durum bilimler tarihinin en önemli isimlerinden olan el-Bîrûni ile İbn Sînâ arasındaki mektuplarda el-Bîrûni’nin bazı gökbilim konularında Aristoteles’e karşı çabalarında görülmektedir:

“Aristo niçin, kelamcılarının, bir cismin bölünmez parçalardan meydana geldiği yolundaki iddiaları kabul etmemiş ve bunun yerine felsefecilerin, cisimlerin sonsuz parçalara bölünebileceği iddiasını seçmiştir? Felsefecilerin görüşlerine göre, Ayın hareketi Güneş’ten çok daha hızlı olduğu halde, Güneş’e ulaşması gerekir bununla birlikte *gerçekte olay* böyle değildir. ... *Yapılan gözlemler* Ay’ın gerçekte Güneş’e yetiştiğini ortaya koymuştur.”¹⁵

Bir başka örnekte, Padua üzerinden Avrupa düşünce ve bilimine çok büyük etkilerde bulunan İbn Rüşd, tecrübenin önemine vurgu yapmış, 12. yüzyıl tıbbında sıkça başvuru- rulan analogi metodunda, öncüllerin, zihni soyutlamalardan değil deneylerden elde edilmesi gerektiğini savunmuştur. Rodriges Molero gibi bazı araştırmacılar, İbn Rüşd ’ün tıpla ilgili eserlerinin en önemlisi olan *Kitâbü’l-Külliyât*’ın (Lat. Colliget) Galen ‘den çok Vesalius’un eserlerine benzediğini vurgulamıştır. (Karlıağa, 2014, s.138, 141) Nitekim İbn Rüşd *El-Külliyât*’ta *ashâb-ı tecârib* olarak adlandırılan salt ampirik temelli tıbbi savunan hekimlerle salt rasyonel tıbbi savunanların eleştirisini yapmış olması onun Vesalius’un müjdeleyicilerinden olduğu fikrini desteklemektedir.

Abdurrahman el-Hâzinî (d. 12. yüzyılın başları) *Mizân el-Hikme* adlı; içerisinde, *Opus Majus*’ta Roger Bacon’un, delilleri de dahil, oldukça benzer bir düşünceyi savunduğu eserinde, deneyi çalışma sırasında sistematik olarak kullanılacak bir eleman olarak tanıtmaktadır (Sezgin, 2008a, s. 36).

Ayrıca Dante ünlü eserinde gezegenlerin hareketlerini ve ayın yüzeyindeki kraterlerin nedenini açıklarken çok dikkat çekici bir biçimde şöyle diyordu (Cennet, Kanto II, 94-96)

“Bu görüşten seni, eğer başvuracak olursan

Bilim ırmaklarımızın kaynağı olan

Deney kurtarabilir.”

Dante’nin Arap astronomi ve coğrafya kaynaklarından ciddi şekilde beslendiği kesin olarak bilinmektedir.¹⁶ Dolayısıyla Dante’nin İslam bilim geleneğinin Batıda sahiplenil-

15 Bu mektubun Türkçe metni için bkz. (Nasr, 2011, s. 133, 134) içinde. Makale boyunca, trnak işaretiyle yapılan alıntılardaki vurgular yazara aittir.

16 Dante, İslam kültür dünyasının matematiksel coğrafya alanında ulaştığı kazanımların Avrupada adım adım alındığının ve benimsendiğinin iyi bir örneğidir (Sezgin, 2008a, s. 153). “Onun astronomisi gibi kosmografisi de el-Fergani’nin el kitabına bağlıdır. Dante bu kitabın sadece iki latince çevirisinden değil, aynı zamanda Fransızca çeviriye göre hazırlanan İtalyanca versiyonundan da yararlanmıştır. El-Fergani’nin yedi iklim tasviri Dante’de en ince ayrıntısına kadar ortaya çıkmaktadır. İlahi komedyadaki Arap matematiksel coğrafyasından alınmış bazı boylam ve enlem dereceleri, onun

mesinden sonra bu mirastan son derece beslendiği gerçeği, dizelerinde belirttiği deneysel yaklaşımın kökenleri hakkında güçlü bir şüphe uyandırmaktadır.

İslam gökbiliminde astronomi ile matematik arasındaki ilişki, astronomide yaratıcılık periyodunun başlangıcı olarak alınabilecek¹⁷ Halife Me'mun'un astronom Yahya b. Ebî Mansur'a (ö. 830) Batlamyus'un *Çizelgeler El Kitabı*'ndaki verileri ve gözlemleri düzeltme görevi vermesinden 16. yüzyılda Merağa ve Semerkant Astronomi-Matematik Okullarına kadar çok güçlü olmuştur. İslam bilim geleneğinde matematiğe verilen önem tartışmasız olmakla birlikte, matematik ve astronomi arasındaki ilişki, Kutbuddin Şirazi ve azınlık bir grubun dışında (Saliba, 2012, s.169) diğer gök bilimciler tarafından matematik, - Copernicus, Descartes, Newton ve haleflerinde olduğu şekliyle- *kendinde doğruluk taşıyan* ve gerçeği kesin olarak yansıtan bir şey olarak değil, fiziksel görüngüleri açıklamak için kullanılması gereken araç bir ilim olarak görülmüştür. Bu anlayış fiziksel evrende gözlemlenen görüngüleri açıklamak için kullanılan matematiğin, evrenin matematiksel gerçeğinden ayrılmaması gerektiğini savunmaktaydı¹⁸. Dolayısıyla matematiğin 16. yüzyıldan itibaren Batılı entelektüel çevrelerde yeniden önem kazanmasında İslam felsefe-bilim geleneğinin (özellikle matematik ve astronomi gelenekleri) önemi büyük olmakla birlikte matematiğin gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması ve bütün bir evrenin matematiksel dilinin anlaşılmasında kullanılacak yegâne aracın matematik olarak görülmesi ancak Yeniçağ biliminin Avrupadaki temsilcilerinin çalışmalarıyla mümkün olmuştur.

Simya-kimya ve onunla bağlantılı olarak Büyü ve diğer ökültil bilimlerin deneysel metodun yaygınlaşmasına olan etkisi, söz konusu edilen diğer örnekler gibi kısmi olarak doğru ama yetersiz bir açıklamadır. Simya-kimya tarihinin şüphesiz en büyük isimlerinden biri olan Câbir b. Hayyân ile başlayan, ondan etkilenen ve görece yüksek bir seviyede bulunan 10.-17. yüzyıllar arasındaki periyot, Robert Boyle (1627-1691), Antoine Lavoiser (1743-1794) ve Joseph Priestley (1733-1804) gibi bilginlerin ortaya çıkışına kadar devam etmiştir (Sezgin, 2008d, s. 99). Bunun anlamı Cabir b. Hayyan'ın eserlerinin tek başına bu disiplinin Ortaçağ simyasından Yeniçağa bilimine eklenilen periyodunu Arap-İslam kültür çevresinde ve Avrupa'da 17. yüzyıla kadar temsil ettiğidir. Bu konuyla ilgili Julius Ruska şöyle demektedir: "Latin Avrupa kimyasının Yunanlılara hemen hemen hiçbir şey, Araplara ise neredeyse her şeyi borçlu olduğunu yeteri kadar dile getiremeyiz... Latin kimyasının temelini, Antik Yunan'a değil, bilakis Arapça orijinal eserlerin tercümelere sağladığı ve tekrar tekrar Arap yazarlar Batının gelişiminin seyrini tayin etmişlerdir." (Ruska'dan akt. Sezgin, 2008d, s. 108)

Özetle matematiksel metodun İslam bilimindeki yeri ile Batı geç dönem Orta Çağ arasındaki ilişki, evrenin matematiksel yasalara indirgenmesi olarak gerçekleşmemiştir, denebilir. Fakat matematiksel evren tasavvurunun doğa bilimlerinde matematiksel metodun yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkmasını sağlayan etken büyük ölçüde 13. yüzyılda Arapça bilim ve felsefe literatürünün Latinceye çevrilmesi olmuştur.

bu bağlamda da Arap kaynaklara bağlı olduğunun ve muhtemelen elinin altında bir Arap haritası bulunduğunun işaretidir." (Sezgin, 2008a, s. 153)

17 Bu görev sonucunda *ez-Zic el-Me'munî el-Mümtehan* (Kontrol Edilmiş Me'mun Çizelgeleri) adıyla Batlamyus'un ölçümlerinden farklı yeni kitap halifeye sunulmuştur.

18 Bu konuda ayrıca bk. (Kocabaş, 2012)

c) Avrupa Merkezci Rönesans İmajına Dayalı Klasik Anlatımın Yaygın Örneklerinden Bazılarının Tashihi

Başta astronomi olmak üzere matematik, fizik, tıp, coğrafya, geometri ve kimya disiplinlerinde, 16. yüzyıl Avrupa'sında daha sonra felsefeye de etkide bulacak bir dizi gelişme yaşanmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere bu keşiflerin monist açıklaması, tarihsel fenomenlerin yeniden kodlanması sonucu inşa edilen bir konfigürasyon çabası olmasından dolayı iki açıdan yetersizliğe ve hataya neden olmaktadır:

Monist bir tarih yazımının çocuğu olan *Karanlık Çağ Masalı*ndan dolayı, 7.-17. yüzyıllar arasında çok büyük bir medeniyet kurmuş olan Müslümanların, tarih içindeki varlığının (gereği gibi) dikkate alınmaması ve 13- 16 yüzyıllar arasındaki (bu zamansal ayırım disiplinlere göre değişkenlik göstermektedir) bazı önemli bilimsel gelişmelerin tarihsel açıklamasının doğru bir şekilde yapılamaması. Söz konusu yetersiz ve yanlış açıklamaların yaygın olan bazıları makalenin anlam çerçevesi içinde tashih edilmeye çalışılacaktır.

i) Copernicus ve Yeni Evren Tasavvurunun Matematiksel Temellerinin Tarihsel Kaynakları

Bugüne kadar yapılan araştırmalar Copernicus'un kendisinden önceki Müslüman öncülerinden doğrudan etkilendiğini ve bazı yerlerde Müslüman bilgilerin astronomi modellerini çok küçük farklarla kullandığını ortaya koymuştur. Bu ortak noktalar şu şekilde sıralanabilir:¹⁹

- 1) Hem Copernicus hem de Nasîreddin et-Tûsî ve Kutbuddin Şirâzî kayıtsız şartsız şu prensibi kabul etmiştir: Her gezegen modeli temel olarak, aynı mesafelerin, aynı vektörler tarafından, aynı açılal hızla katedildiği bir hareket mekanizmasına sahip olmalıdır.
- 2) Copernicus ve onun Müslüman öncüleri, aequans diye kabul edilen yörünge dışı bir dairenin varlığıyla uzlaşabilecek gezegen modellerini, tüm ve yarım eksantrik uzunluğunu da çift vektör mekanizmasıyla kurtarmaya çalışmışlardır.
- 3) Copernicus'un Ay modeli İbn Şatır'ın Ay modeli ile aynıdır. Her ikisi de boyutları bakımından Ptoleme modelinin boyutlarından çok büyük farklılık göstermektedir.
- 4) Copernicus'un Merkür modeli, vektörlerin uzunluğundaki çok küçük değişiklikler bir yana bırakılacak olursa, İbn Şatır'ınkiyle aynıdır.
- 5) Copernicus, daha sonra İbn Şatır'ın da kullandığı Tûsî'nin dairesel hareketten çizgisel hareket üreten mekanizmasının -Tûsî çifti veya çifte bağı- aynısını *De Revolutionibus* III 'de kullanmaktadır.
- 6) Copernicus, Müeyyedüddin el-Urdî'nin ortaya koyduğu "Urdî Lemması" olarak bilinen teoremi kullanmıştır.

¹⁹ Burada sıralan etkileşimlerin görsel şekilleri ve ayrıntılı incelemesi için Saliba'nın eserine (Saliba, 2012, s. 193-230) başvurulmalıdır. Ayrıca bahsedilecek olan etkileşimin hangi yoldan gerçekleştiği ve burada zikredilecek olan ilk dört madde için bkz. (Sezgin, 2008a, s. 54) Copernicus'un Arap-İslam Astronomisini bilen alimlerden ders alması ve bu yolla etkileşim hakkında bk. (Isaievych, 2001, s. 77)

7) Copernicus, üst gezegenler modeli için İbn Şatır'ın modelini kullanmış, ama bu sefer evrenin merkezini Güneş'e kaydırmıştır. Ayrıca Copernicus bu modelde Urdî lemmasını İbn Şatır'ın kullanımıyla oldukça benzer bir şekilde kullanmıştır.

Copernicus, *De Revolutionibus*'da Merkür'ün Güneş kursundan (disquesolaire) geçişinin gözlemini, İbn Rüşd'ün *Almagest*'e yazdığı telhisten almıştır (Korolec, 2001, s. 140,141,142). Ayrıca Ali Kuşçu, Regiomontanus üzerinden Copernicus'a giden yolda Güneş-merkezli bir kozmoloji-astronomi için hayati öneme sahip, hem iç hem de dış episaykıl modeller yerine eksentrik bir model geliştirmiştir (Fazlıoğlu, 2015, s. 195). Bunların yanında çeşitli konularda Copernicus; İbn Rüşd, Tusi ve İbn Şatır'ın dışında doğrudan veya dolaylı olarak el-Bettâni'nin, el-Bitrûci'nin, el-Zergâli'nin, Cabir b. Eflah'ın ve Sâbit ibn Kurra'nın gözlemlerinden veya görüşlerinden etkilenmiştir (Korolec, 2001, s. 142,143).

Konuyla ilgili İslam Astronomi Tarihi uzmanı George Saliba'nın yorumu şöyledir:

“Copernicus'un farkında olmadan Urdî Lemmasını, yerküre merkezli olması hariç, İbn Şatır'ınkinin aynısı bir yapıda kullanması, onun elinin altındaki matematik tekniklerinin kökenlerinin bilincinde olup olmadığı hakkında soru işareti oluşturmaktadır. Bu yeni teoremi Kopernik'in kendisi üretebilir miydi? Bu yeni teorem İslam kaynaklarından eline ulaşmamış olsaydı, [Copernicus] Urdî'nin bu teorem için ve kendisinin tamamlayıcı nitelikteki Tûsî çifte bağı için yaptığı gibi kurallara uygun bir kanıt bulabilir miydi? Bu konuda yoğun şüphelerim var.” (2012, s. 206).

ii) Tycho Brahe'nin Gözlem Aletlerinin Müslüman Kaynak ve Öncüleri

Danimarka kralı II. Frederick tarafından Hven adasının (şimdi Ven adası) Tycho Brahe'a tahsis edilmesi ile birlikte Tycho Brahe'nin burada kurduğu ve çoğu bilim tarihçisi tarafından “tamamıyla yeni olan bir hassasiyet derecesine sahip”şeklinde nitelendirilen hacimli gözlem aletlerine sahip Uranienburg rasathanesindeki (yapım başlangıcı 1576) gözlemevinin birçok aleti, Merağa ve İstanbul Rasathanelerinde Müeyyedüddin el-Urdî ve Takiyeddin el-Mısrî tarafından üretilen aletlerin ya çok benzeri ya da aynısıdır.

Tycho Brahe, daha öğrenimi sırasında astronomik araçlar yapımındaki mümtaz yeteneği ile ünlenmiş, 1577-1587 yılları arasında on sekiz rasat aleti imal etmiştir. Bu aletlerin çoğu, mevcut aletlerin önemli değişiklikler taşımayan veya küçük iyileştirmeler içeren reproduksiyonlarıydı. (Sezgin, 2008b, s. 36) Fakat, özellikle Merağa (başlangıcı 1259) ve İstanbul (1576 -1580) Rasathanelerinde, bir kısmı daha önceki mirastan alınarak geliştirilen, bir kısmıysa özgün buluşlar olan gözlem aletleriyle Tycho Brahe'nin Uranienburg'taki aletleri arasında çok büyük benzerlikler bulunmaktadır.

Tycho Brahe değerlendirilirken üzerinde en çok durulan dört aletin kökenleri şu şekilde değerlendirilebilir:²⁰

1) *Her iki yöne döndürülebilir azimut kadranı*, Takiyeddin el-Mısrî'nin azimutların ölçülmesi için aynı şekilde imal ettiği başka bir aletle çok büyük bir benzerlik taşımaktadır (Sezgin, 2008b, s.56,66).

20 Fuat Sezgin'in eserinde (Sezgin, 2008b) Tycho Brahe'ye yedi aracın Merağa ve İstanbul rasathanelerinde Urdî ve Mısrî tarafından yapılan örnekleri ile Tycho Brahe'ninkiler görsel materyallerle desteklenmiş olarak mukayese edilmektedir. Ayrıca bkz. (Tekeli, 1958)

2) Tyhco Brahe'nın ana alet saydığı *duvar kadranı* (quadransmuralis) daha 10. yüzyılda İslam kültür çevresinde bilinmekteydi. Merağa ve İstanbul Rasathanelerindeki büyük boyutlu kadranlar ile TyhcoBrahe'ninkileri arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır (Sezgin, 2008b, s. 34,45,67).

3) Tyhco Brahe'nın *ekvatorial halkalı küresi*(zât el-halak), aslında tamamıyla *çemberler ale-tinin* kendine özgü basitleştirilmiş bir tipidir. Yani Tyhco Brahe'nın *halkalı küresi* ile İstanbul Rasathanesinin aletleri arasında bulunan *halkalı küre* arasındaki tek fark, Tyhco Brahe'ninkinin türünün en basit ve en gelişmiş örneği olmasıdır (Sezgin, 2008b, s. 53,63).

4) Tyhco Brahe'nın *yıldızların birbirinden uzaklıklarını ölçme sekstandı* ile İstanbul Rasathanesindeki, mucidi Takiyeddin er-Râsîd olan *el-âle el-Müsebbehebi'l Menâtık* adlı gözlem aleti -destek olarak kullanılan iki çubuğuna kadar- benzerlik göstermektedir (Sezgin, 2008b, s. 61, 64).

Fuat Sezgin, konu ile ilgili vardığı sonucu şöyle ifade etmektedir:

“Hven Rasathanesi'nin aletleri aslında, Merağa ve İstanbul Rasathanelerinden tanıdığımız modellerin başka örnekleridir. Daha büyük ölçüm kesinliğine ulaşabilmek amacıyla büyük boyutlu araçlar inşa etme çabası her üç rasathane aletleri için karakteristiktir. Karşılaştırma yapıldığında bir farklılık dikkat çekecektir: Tyhco Brahe'nın araçlarında, Merağa ve İstanbul Rasathanelerindeki modellerdeki yalınlığın aksine, kullanım için kesinlikle yararlı olmayan aşırı süslemeler ve oymalar vardır.” (2008b, s. 37).

iii) François Viète'nin Simgesel Cebir Buluşu ve İslam Matematik Geleneği

Bilimler historiyoğrafyasında Fransız matematikçi François Viète'nin(1540 -1603) trigonometri ve cebirde bilinen ve bilinmeyen nicelikler için harfler kullanmasından dolayı cebirde sembolleri kullanan ilk kişi olduğu şeklinde genel bir kabul bulunmaktadır. Ayrıca bu yeniliğin daha sonra Cordon ve Niccolo Tartaglia'nın çalışmaları ile her probleme uygulanmaya başlandığı ifade edilmiştir.

Avrupa'da Viète'den önce bilinmeyen nicelikler için harf kullanan matematikçi Michael Stifer olmuş, ondan önce Robert Recorde, Leonardo Fibonacci, Nicholas Chuquet ve Luca Pacioli de kitaplarında sembolleri kullanmış olsalar da (Ronan, 2005, s. 360, 361) matematik alanındaki bu gelişme Viète ile özdeşleştirilmiştir.

13-14. yüzyıllarda İslam kültür çevresinin matematik alanında büyük bir gelişme periyodunda bulunduğu ve 200-300 yıl sonra yaşayacak olan Batılı matematikçilere dayandırılan bazı buluşların yapıldığı bilinmektedir. Bunlardan biri de, daha sonra Fransız matematikçisi François Viète ile özdeşleştirilen cebirsel sembolüğün Ebu el-Hasan Ali b. Muhammed el-Kalesâdî'nin *Keşf el-Mahcub min İlm el-Gubar* adlı eserinde önemli bir seviyeye ulaşmasıdır. (Sezgin, 2008a, s. 68)

Cebirsel sembolüğün İslam matematik geleneği içerisindeki gelişiminin 13. yüzyıla kadar dayandığı bilinmektedir. 14. yüzyılda Ahmed b. Muhammed ibn el-Bennâ el-Merakûşî (1256 -1321) ve onun ikinci kuşak öğrencisi Ebu el-Abbas b. Hasan ibn Kunfuz'un (1331-1406 veya 1340-1407) cebirsel sembolüğü kullandığı bu alandaki eserlerinde görülmektedir (Sezgin, 2008a, s. 54-55).²¹ Ayrıca İbn Haldun'un bize bildirdiğine göre ibn

21 İbn el-Bennâ'nın kullandığı cebirsel semboller için bkz. (Bayrakdar, 2009, s.42-43)

el-Bennâ *Raf el-Hicab* adlı eserindeki cebirsel sembolik bilgisinde, matematikçi ibn Mun'im (ö.1228) ve el-Ahdeb'i öncü edinmektedir (Haldun, 2008, s. 876-879)(Sezgin,2008a, s. 55).

“İslam dünyasının batısında 13. yüzyıldan beri gelişmekte olan cebirsel sembolik, 15. yüzyılda, Ebû el-Hasan Ali b. Muhammed el-Kalesâdi'nin (ö.1486) *Keşf el-Mahcub min İlm el-Gubar* adlı eserinde zirve noktasına ulaşmıştır. Denklemlerde birinci kuvvet, kare ve bilinmeyenin üçüncü kuvveti şey, mâl, kâ'b kelimelerinin ilk harfleriyle sembolize edilmiştir. Bu işaretler farklı biçimlerde olmak üzere katsayılı bilinmeyenler için de kullanılmıştır.”²² (Sezgin, 2008a, s. 68)

Viète ise sayısal denklemlerde bilinmeyen niceliği Nile, karesini Q ile ve küpünü C ile göstermiştir.

iv) Calavieri'den Newton'a Sonsuz Küçükler Hesabı

İtalyan matematikçi Calivieri'nin bölünmezler yönteminin Newton tarafından ortaya konulan sonsuz küçükler hesabının da özünü meydana getirdiği ve sonsuz küçükler hesabının ilk olarak 1670 yılında Gottfried W. Leibniz tarafından kullanıldığı şeklindeki görüşler bilim tarihçilerinin genel bir kabulü olmuştur.

Sâbit b. Kurrâ, parabollerin kare ve küplerini almaya dair yazdığı iki kitabında, Arşimet'in bu alanda ortaya koyduğu çalışmayı bilmeksizin sonsuz küçükler hesabını kullanmıştır. (Sezgin, 2008a, s.16) Daha sonra Rüstem el-Kûhî, öncüllerinin sonsuz küçükler hesabı konusundaki denemelerini ileri götürerek parabolik kubbenin hacmini çok basit bir yöntemle ölçmüştür. Ayrıca el- Kûhî, hiperbol yardımıyla bir açının üç eşit parçaya bölünmesine ilişkin problemin bir çözümünü yapmıştır. Ayrıca bütün bir bilim tarihinin en önemli isimlerinden biri olan Bîruni (973-1048), *Kanun el-Mesûdî* adlı eserinde sonsuz küçükler hesabının *çığır açıcılarından* biri olarak karşımıza çıkmaktadır. (Sezgin, 2008a, s. 21,25)

Son olarak İbn Heysem, selefleri olan Arşimet, Sâbit b. Kurrâ, İbrahim b. Sinan b. Sâbit ve Ebû Sehl el-Kuhî'yi aşarak sonsuz küçükler hesabının *çığır açıcılarından* biri olmuş ve kendisinden sonra Ömer Hayyam tarafından daha ileri götürülecek olan Öklid'in paraleller öğretisinin bir kritiğini yapmıştır.²³

B) FELSEFE

“Skolastik felsefe -biliyoruz şimdi bunu- çok büyük bir şey olmuştur. Avrupa'nın felsefi eğitimini gerçekleştirenler, bugün hala kullanmakta olduğumuz terminolojiyi yaratanlar skolastiklerdir... Yine görüşlere karşın Ortaçağ felsefesi ile Çağcıl felsefe arasında gerçek -ve derin- bir süreklilik vardır. Descartes ile Malebranch, Spinoza ile Leibniz çoğu kez Ortaçağlı öncüllerinin yapıtını sürdürmekten başka bir şey yapmazlar.” (Koyré, 2000, s. 17)

“Aslında günümüzde felsefe adına bir şey varsa bunu Ortaçağ düşünürlerinin sabırlı çalışmalarına borçlu olduğumuzu görmemekteyiz. Dikkatli ve düşünülmüş bir inatla düşüncenin bağımsız olduğu bir alan belirlemeyi ve *akıl için yine aklın kendisinin yürürlükten düşürdüğü hakları yeniden elde etmeyi başaranlar, onlar olmuştur.*

22 Söz konusu “Cebirin medarı olan üç şey” in klasik ve özlü bir açıklaması için bkz. (Haldun, 2008, s. 878, 879).

23 Bu konu için bkz. (Bakar, 2012)

Bu yönüyle ele alındığında... *Ortaçağdaki tam anlamıyla felsefe tarihi, toplumsal çevrenin ona dayattığı her tür engel ve direnişler ortasında yavaş yavaş aynı zamanda da kesintiye uğramadan gelişen akılcı hareketin tarihidir.*"²⁴ (Gilson, 2007, s. 494, 495)

Bu ifadeler Batı düşüncesinin 10.-16. yüzyıllar arasındaki seyrini anlamak için gerekli olan anahtarlardan birine işaret ediyor: Rönesans hareketinin doğası, Avrupa'nın 2. yüzyıldan itibaren Hristiyanlık ve Antik Mirasla, yani kendi kökleriyle olan ilişkisinin tarihine içkin olarak bulunuyordu. Nitekim Roma İmparatoru Constantinus'un Batı Roma'nın yönetimini kiliseye vermesi ile başlayan ve 10-13. yüzyıllar arasında son haddine varan kilisenin ve din adamlarının sekülerleşmesi ve 2. yüzyıldan başlayarak düşünsel alanda otomlaşması sürecinin doğal bir sonucu olarak gerçekleşen Rönesans ve Reform hareketleri ve bunların devamı niteliğinde olan Aydınlanmacı ruhun doğuşu, Modern Batı düşüncesinin anlaşılması ve anlamlandırılmasında Avrupa tarihinin tümel bir perspektifte ele alınmasının zorunlu olduğunu göstermektedir.

İslam felsefesinin Modern Batı düşüncesine olan etkisinden söz etmek, söz konusu düşüncenin felsefi temellerinin tarihsel analizini yapmak demektir. Bunun anlamı, İslam felsefesinin doğrudan Kant, Descartes, Spinoza, Leibniz, La Mettrie, Malebranch veya Locke' a kaynaklık etmeyip, bu filozofların düşüncelerini belirleyen felsefi paradigmanın dinamiklerinin oluşumunda temel etkenlerden biri olduğudur. Bu noktada görülen büyük çaplı etki, Batı düşüncesinde Rönesans'a kadar engel ve direnişlere rağmen sürecek olan akılcı hareketin gerek sembolik gerekse gerçek anlamda en önemli taşıyıcılarından birinin Latin İbn Rüşdçülüğü olmasında temerküz etmektedir. Bu harekete tepki gösteren filozofların temel kaynağı ise Fârâbi ve özellikle İbn Sina olmuştur. Bu nedenle makalenin bu bölümünde 12.-16. yüzyıllardaki tikel karakterli etkileşimlerden daha çok, bu zaman diliminde gerçekleşen geniş çaplı etkileşim ele alınacaktır.

a) Etkileşim Öncesi Batı Düşüncesinde Antik Mirasın Konumu

Tarihsel olarak Yunanistan'ın yıkılışı ve Latin Roma Medeniyetinin Yunanlaşması koşut olarak gerçekleşmiştir. Roma'nın Yunanistan ile ilk temaslarındaki içe çekilme ve dışa tepki tavrı, kısa süre sonra yerini Antik Yunan medeniyeti ile olan etkileşimlerinden Yunanlaşmış olarak çıkan bir Latin topluluğuna bırakmıştır. Latinlerin zamanla değişen bu tavrı bir süre sonra bütün alanlara yayılmaya başlamıştır. Özellikle edebiyat alanında -hiciv, komedi ve kısmî olarak trajedi- taklit ile başlayan etkileşim bir süre sonra Romalıların yaratıcılık düzeyine yükselmesiyle devam etmiştir. Bu süreçte Antik Yunan mirasını özümseme ve büyük oranda onu aşma çabası ile koşut olarak Yunan edebiyatının tüm veçheleriyle yeniden tetkik edildiği ve Yunan edebiyat eserlerinden çoğunun tercüme edildiği görülmektedir (Ülken, 2011, s 153-161). Felsefe alanındaki çeviri ve tetkik ise İslâm medeniyetinde olduğu gibi teker teker ve hararetle tercüme şeklinde değil, daha gevşek ve edebiyat alanına nispetle daha geç olmuştur. Kurulan bu kısmî bağlantının ise daha çok mevcut siyasi ve sosyal hayat için pratik ve faydalı olanı aramak kaygısı üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür.²⁵

24 İtalikler yazara aittir.

25 Roma döneminde ağırlıkla ilgilenilen tarım, mimarlık, savaş sanatı, siyaset, hukuk ve ahlak gibi daha çok pratik alanlarda bile bütün klasik Latin yazınında, kendi alanında yetkin çalışmalar yok denecek kadar azdır. Plinius, Secena, Cicero, Macrobius gibi isimler ise yeni açılımlara yol açamamış, yani mevcut sosyal siyasal ekonomik durumun ortaya çıkardığı sorunlar bağlantısı içerisinde özgül bir yapı ortaya koyamamışlardır. (Ülken, 2011, s. 155)

Platon'un Ortaçağdaki serüveni büyük oranda Yeni Platonculuk üzerinden gerçekleşmiş, tarihsel gelenek içerisinde Platon bir bakıma Yeni Platonculaşmıştır. Platon etkisi Cicero, Boethius ve Yeni Platoncu yazılar yoluyla dinsel çerçevede bağlamı ve biçimi değişmiş olarak Ortaçağ boyunca sürecek olan izafi bir Platoncu ilahiyatın temellerini oluşturmuştur (Koyré,2000,s.23). Ayrıca Calcidius'un yaptığı yorumlu Timaios çevirisi 12.yüzyılda çevrilen Menon ve Phaidon'un aksine Geç Ortaçağ boyunca oldukça etkili olmuş, sadece Yeni Platoncu filozoflarca değil astronomlar ve diğer doğa araştırmacıları tarafından başucu kitaplarından sayılmıştır.

Hristiyanlığın Batıda yaygınlık kazanmasından skolastik düşüncenin başlangıç tarihi olarak kabul edilen 8. yüzyıla kadar olan zaman diliminde (patristik felsefe) Batı felsefesi iki temel problematik alana sahip olmuştur (Cevizci, 2011, s. 307). Bunların ilki, vahyolunan ilahi kelamı yani Yeni Ahit'in öğretilerini tam ve dakik bir anlam kazandırma, bu öğretileri serimleme çabası ya da faaliyetidir. İkincisi ise apolojistlerin, Hristiyanlığın kurtarıcı hakikatleri ile felsefi spekülasyonun sonuçları arasında nasıl bir ilişki olduğu problemidir. Dolayısıyla Ortaçağ felsefesinin temelinde bizatihi kutsal kitabın kendisi bulunmuş ve patristik filozoflara ait *Hristiyanlığın asıl felsefe ve hakikat olduğu* şeklindeki görüş kabul edilerek felsefe terimi pagan hikmeti anlamında kullanılmış, yüzyıllar boyu da bu anlamı taşımıştır (Gilson, 2007, s.17). Bu görüş MS. 200-450 yılları arasında Yunan felsefesi ile Hristiyanlık arasında Yeni Platoncu İskenderiye Okulu'nun, özellikle Clement ve Origenes gibi filozofların etkisiyle vuku bulan etkileşim sonucu özde olmayan bir değişim geçirmiş, yerini Hristiyanlığın dogmalarını Yunan düşüncesinin terminolojisiyle ifade etmeye çalışan ve Augustinus ile zirveye ulaşan bir anlayışa bırakmıştır.

Antik Yunanla olan bir diğer temas Boethius'un Aristoteles'in eserlerinden 6. yüzyılda yaptığı çevirilerdir.Ortaçağ Hristiyan düşüncesine Aristoteles'i, ağırlıklı olarak mantık öğretileri yoluyla tanıtmış olan bu son kilise babası, Arapça-Latince tercüme hareketi öncesi Batı filozoflarının, Aristoteles ile ilgili bilgilerinin temelinde bulunmuştur.

Ortaçağ Batısında tıp, astronomi, fizik, kimya, mekanik, mimari, coğrafya alanlarında izafi olarak büyük bir durgunluk söz konusu olmuştur. "Milattan sonra 500 ile 1000 yılları arasında geçen süre bazı haklı gerekçelerle uzun süre Avrupa tarihinin Karanlık Çağı olarak bilindi. Çünkü bu uzun göçler, savaşlar ve küçük krallıklar dönemi boyunca klasik döneme ait bilimlerin cılız kalıntıları Hristiyan manastırlarında muhafaza edildi. Yunanların mirası olan mantık ve metafizik, ilahiyat tarafından, Tanrı'nın ve insanın doğası üzerine ortaya atılan kuramları temellendirmede kullanıldı, doğal felsefesi zayıfladı ve bilimsel düşünce tarihi bu dönemde birkaç sıra dışı düşünürün ve birkaç önemli eserin bölük pörçük bir hikâyesinden ibaret kaldı." (Whitfield, 2008, s. 277)

Özetle Skolastik dogmatizmin başlangıcı olan ve daha çok Augustinyenci problemlerin yeniden ele alınması olarak öne çıkıp başta John Scotus Eriguena tarafından temsil edilen Hristiyan-Platonik paradigma 12. yüzyılda gerçekleştirilen geniş çaplı tercüme faaliyetlerine kadar paradigmatic hâkimiyetini sürdürmüştür. Bu dönem boyunca filozofların temel aksiyomu Hegel'in ifadesiyle şu olmuştur: "Felsefe ve dinin içerikleri aynı, gayeleri aynı, menfaatleri aynıdır... Dini açıklamakla felsefe kendi kendini açıklar ve kendi kendini açıklamakla, dini açıklar." {Geschichte der Philosophie} (Aktaran Weber, 2015, s. 154)

b) İslam Felsefesiyle Etkileşim Dönemi

Özellikle 6. yüzyılla birlikte Batıda Antik mirasın büyük oranda kütüphanelere hap-

sedilmiş ve Atina'daki felsefe okulları 529 yılında İmparator Justinianus tarafından kapatılmıştı. Fakat Antik mirasın Batı dünyasında büyük oranda terk edilmesinden çok önce bu miras Doğu'da sahiplenilmişti. Bu yüzyıllarda Yunan bilim ve felsefesi Süryaniceye tercüme edilmeye başlanmış ve Batı'da Urfa (Edessa) ile Kinnasrîn, Kuzey Mezopotamya'da Nusaybin ve Musul, ayrıca Cündişapur'da (Gandisapara) bu gelenek temellük etmişti. Ayrıca Güney Irak'ta Fırat yakınlarındaki Lahmîlerin başkenti el-Hîre, bu dönemde Yunan bilim geleneğinin sürdürüldüğü bir başka yer olmuştur. Kuzey Mezopotamya'da Urfa'nın hemen güneyindeki Harran ve İran'ın kuzeydoğusundaki Merv şehirleriyse daha sonra Abbasî Yunanca-Arapça çeviri hareketinin hayat bulacağı Helenleşmiş dünyayı kucaklayan iki büyük Yunan bilim merkezi olmuştur. (Gutas, 2003, s.25)

Aynı dönemde Batı'da manastır okulları, skolastik paradigmanın kurumsal öncüsü olarak 8. ve 12. yüzyıllar arasında Hristiyan dogmatik düşüncesinin mümessili olmuş, daha sonra İslam felsefe ve biliminin Batı'ya aktarılmasında ve köklere dönüş hareketinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Batı düşüncesinin bu durumdan kurtularak yeni açılımlar yaratabilmesi konusunda, herbirinin oluşumunda İslam medeniyetinin rolünün çok büyük olduğu, dört ana unsurdan söz edilmelidir:

- i) Antik Miras'ın yeniden keşfi
- ii) İslam filozoflarının keşfi
- iii) Üniversitelerin kurumsal kökenleri
- iv) Hümanist ruhun doğuşu

i) Antik Mirasın Yeniden Keşfi

Antik mirasın yeniden keşfi, diğer Yunanlı filozoflarla birlikte büyük oranda Aristoteles'in metafizik ve doğa felsefesine dair çalışmalarının 12. yüzyılda²⁶ Latinceye çevrilmesini ifade etmektedir. Yunanca ve Arapçadan yapılan çeviriler ilk olarak Constantinapolis'ten gelen Yunanca eserlerin iki önemli mütercim olan Venedikli James ve Pisalı Burgundia tarafından çevrilmesi ile başlamıştır. Bu ilk çevirilerin bazılarının tam olmaması ve bazı eserlerin birden çok tercümesinin bulunmasının da gösterdiği gibi bu çeviri faaliyeti bir program dâhilinde sistematik olarak gerçekleşmemiştir. (Burnett, 2008, s. 408) X. Alfonso tarafından öncülük edilen ve "Toledo Tercüme Okulu" adıyla şöhret bulan Toledo merkezli Arapçadan tercüme faaliyeti ise daha sistematik bir program çerçevesinde gerçekleşmiştir. Toledo'nun çeviri hareketlerinde öne çıkmasının çeşitli sebepleri bulunmakla birlikte bu sebeplerin en önemlisi Toledo'nun bir kültürel başkent olması ve yarımada dışından gelen iyi eğitim görmüş Latin papazların yurdu durumunda olmasıdır. Ayrıca şehrin Arapça el yazmalarını ba-

26 İlk olarak Charles Homer Haskins tarafından öne sürülen ve daha sonraki birçok düşünce tarihçisinin de soru(n)suz olarak benimsedikleri "12. Yüzyıl Rönesansı" nosyonu, İslam medeniyeti ile Batı medeniyeti arasındaki etkileşim konusuna - her ne kadar doğruluk payı taşısada - büyük bir darbe vurmaktadır. Bunun nedeni aslında "12. yüzyıl Rönesansı" kavramının "sahte" bir kavram olmasıdır. Bu kavram büyük oranda 12. yüzyıl sonrası gerçekleşen etkileşim sürecini maskeler. Bu kavramın kendisi büyük oranda Avrupa merkezci yaklaşımın ikincil bir ürünü olarak işlev görmektedir.

rındırması ve bütün bir 12. yüzyıl çeviri faaliyetinde önemli rol oynayan Yahudi bilginlerin sığınağı olması da önemli nedenlerdendir. (Burnett, 2008, s. 408)

Cremonalı Gerhard, Shareshilli Alfred, Michael Scott ve Alman Herman (Hermanus Almanus) gibi çeviri faaliyetlerinde çok önemli yer tutan Toledolu mütercimler, Aris-toteles'in Fizik, De Coelho, De Generatione et Cortuptione, İkinci Analitikler, Meteoroloji, Metafizik gibi eserlerini Arapçadan İbranice ve Latinceye çevirmişlerdir. Çeviriler yapılırken izlenen programı Gerhard, bizzat kendisinin tercüme ettiği Farabi'nin *İhsaü'l Ulûm* (ilimlerin tasnifi üzerine) adlı eserinden hareketle çizmiştir.²⁷

Aristoteles metafiziğinin Platoncu gelenekten kaynaklanan aklî teoloji ile taçlandırıldığı (Tarnas, 2013, s. 217) Geç Platoncu geleneğin dışında doğrudan Antik metinleri kapsayan bu tercümelemlerle Latinler arasındaki bilgi boşluğu doldurulmuş ve Antik hikmet yeniden keşfedilmiştir. Bunun sonucu ise Thomas Aquinas ve Albertus Magnus'un İbn Rüşd'den de etkilenecek ortaya koydukları sentezci bir yaklaşımla Aristoteles'in Batı düşüncesinde yeniden hâkim paradigma haline gelmesi olmuştur.

Bu noktada Müslüman bilgin ve filozofların Batı'da nasıl ve niçin büyük bir etkiye yol açtığını anlamak için şunlar söylenebilir: "Düşünce sadece aynı menşe ve kadere sahip bir düşünce yoluyla dönüşüme uğratılabilir." diyen Heidegger ve "Bir sanatı değiştirenler, o sanatın kendi dairesinden yetişenlerdir." diyen Yahya Kemal, Batı medeniyetinin İslam kültür çevresine ve onun temsil ettiği Antik medeniyete neden büyük ilgi duyduğunu, tek çıkar yolun neden orası olduğunu çok iyi bir şekilde açıklamaktadır.

Bu konuda Herder, "İnsanlığın kazanımlarının özü ve bileşimi" diye tanımladığı aydınlanmanın öncüleri arasında saydığı Müslüman bilginlerin "İspanya ve İtalya'daki dilleri ve kültürleri etkilediklerini" söyledikten sonra "Müslümanlar o zamanların barbar Avrupa'sını aydınlatmışlardır." demektedir. (Akt. Karlağa, 2014, s. 15)

ii) İslam Filozoflarının Keşfi

İslam filozoflarının Batıdaki keşfi ve Batı Geç Ortaçağ düşüncesine kaynaklık etmesi meselesi oldukça geniş ve girift bir konudur. 12. yüzyılda, Huneyn b. İshâk, Kustâ b. Lûkâ, Kindî, Fârâbî, Ebû Bekr er-Râzî, İhvânu's- Safâ, İbn Sînâ, Gazalî, Ebû Vefa el-Mübeşşir b. Fâtik, İbn Rüşd gibi İslam filozoflarının eserlerinin Latinceye çevrilmesiyle başlayan süreç, birçok İslam filozofunun etkisini ihata etmektedir. Fakat makalede bu etkilerin en geniş çaplı ve açıkça izlenebilir olanından bahsedilecektir.

1) İbn Rüşd

Yeni bilimin pozitivist kanunu ve determinist tabiat kavrayışını Hıristiyan doktrini için heretik bir tehdit olarak gören geleneksel teologlar, tabiata değer vermeyi ve burada hakikat arayışında bulunmayı Tanrı'nın hâkimiyetini hiçe saymak olarak algılamıştı. Albertus Magnus ve özellikle Thomas Aquinas ile birlikte bizâtihi tabiatın kendisinin ilahi hikmetin daha derinlikli bir şekilde anlaşılabilmesini sağlayabileceği kabul edilmişti.Hatta fiziki dün-

27 Toledo'da yapılan çeviriler, gramer ve mantıktan başlayarak, matematik, tabiat felsefesi ve metafizik yoluyla siyaset, hukuk ve teolojiye doğru bir eğitim programı ekseninde yapılmıştır. (Burnett, 2008, s. 409)

yanın rasyonel bir keşfinin sadece tabiatüstünün muğlak bir yansıması değil, tabii dünyanın tabiatında gizli olan dini değeri de gün ışığına çıkaracağı düşüncesi ön plana çıkmıştı. (Tarnas, 2013, s. 299)

Bu dönüşümün en net olarak görüldüğü kişi Dante ve eseridir. Geleneksel teologların en çok tahkir ettiği şey olan dünyevî aşk, Dante'nin eserinde kişiyi Tanrı'ya ulaştıran bir konuma sahiptir. Bu durum, Aquinalı Thomas'ı cennetin en yüksek mertebesine yerleştiren Dante'ye Tanrıya doğru olan yükseliş süreci boyunca rehberlik ederek onun cennete girmesini sağlayan kişinin sevgilisi Batrice ile temsil edilir. Dante'nin kadına karşı bu "modern" bakışı, Hristiyanlığın dünyevî sevgiyi yadsıyan tavrına karşı, dünyevî sevgi ve onun muhatabı olan kadının, kişiyi Tanrıya ulaştırdığını söylemek şeklinde, klasik Hristiyan anlayışta asla bulunmayan bir tavrı belirtiyordu. Aslında Dante, kadını yeniden vaftiz ederek, maddi olanı takdis ediyordu.

Batı düşüncesindeki bu entelektüel yenilenmeyi sağlayan ve değişim sürecinde hem tohum hem de toprak işlevi gören en büyük etken İslam filozoflarının keşfi olmuştu. İbn Sina'nın izini takip eden Albertus Magnus ile bütün yöntemlerini İbn Rüşd 'den alan Thomas Aquinas'ın mümessili oldukları Hristiyan skolastizminin dini dogmatizmi ile felsefe ve aklın otonomluğunu savunan Latin İbn Rüşdçüleri arasındaki çatışma, Rönesans ve Aydınlanmaya kadar devam eden Akılcılığın yeniden doğuşu sürecinin temel itici güçlerinden biri olmuştur. Hristiyan düşünürlerin Yunan-Arap dalgasını yönlendirmeye veya bastırmaya çalıştıkları bu dönemi Etinne Gilson *skolastik teoloji ve felsefenin büyük çağının başlangıcı* olarak görmektedir. (Gilson, 2007, s. 382)

İbn Rüşd 'ün eserlerinin Latinceye aktarımı II. Friedrich'in astrologu Michael Scott ve Alman Herman tarafından yaklaşık 13. yüzyılın ortalarında bitmiş, Lorenzo Conoizo tarafından hazırlanan bir edisyonla ilk defa 1472-1475 yılları arasında toplu bir basımı yapılmıştır.²⁸ Aristotele/Everroes'un bu standart edisyonu 16. yüzyılda birçok defa tekrar basılarak çağının en çok satan eseri olmuştur. (Lorca, 2008, s. 1, 2) İbn Sina'nın *el-Kâmun fi'l Tıbb* adlı eseri ise 15. yüzyılda on altı kere, 16. yüzyılda iki kere basılmıştır. (Watt, 2003, s. 83) Bu çevirilerle Hristiyan babalarından beri Batı düşüncesinde hâkimiyet kuran ve İbn Sina'nın kabulü ile yeni bir soluk alan Yeni Platonculuk, yerini Aristotelesçi paradigmaya tam olarak bırakabilmiştir. St. Thomas bile İbn Rüşd ve Latin İbn Rüşdçülere karşı en önemli tepkiyi göstermiş olmasına rağmen Aristotelesçi tabiatın kabulünde ve Aristoteles'i anlama yöntemleri açısından İbn Rüşd'e çoğu yerde bağımlı olmak zorunda kalmıştır. Hatta söz konusu karşı duruşuna rağmen Etinne Gilson ve Lorca'ya göre İbn Rüşd'ün asıl alıcısı Thomas Aquinas olmuştur.

Katolik kilisesi ile İbn Rüşdçüler arasındaki çatışma süresince, özellikle, ana misyonu İbn Rüşd ve Latin İbn Rüşdçülüğünü durdurmak olan Dominiken tarikatı mensupları genelde Aristotelesçilik özelde ise İbn Rüşdçülüğe karşı çok sert tepkiler göstermişlerdir. 1210 yılında Paris Bölge Konsili'nde Aristoteles'in doğa felsefesi ile ilgili yazılarının ve bunların yorumlarının öğretilmesi yasaklanarak Latin İbn Rüşdçüleri aforoz edilmekle tehdit edilmiştir. 1215 Paris Nizamnamelerinde ise Aristoteles'in Organon'unun okutulmasına izin verilmiş fakat doğa bilimleri ve metafizik kitaplarının yanında çeşitli İbn Rüşdçü düşünürlerin öğretileri yasaklanmıştır. (Gilson, 2007, s. 388) Bu yasakların en şiddetlisi 1217 de Paris piskoposu Tempier tarafından yayınlanan, 219 maddeden oluşan ve Latin İbn Rüşdçülüğünün Hristiyan teolojisine göre reddedilmesi gerektiğini ayrıntılı olarak ortaya koyan

28 Matbaanın kullanılmaya başlanmasından sonra basılan ilk kitaplar arasında İbn Sina, İbni Rüşd'ünkilerin bulunması hakkında bkz. (Karlıağa, 2014, s. 233-236)

bir deklarasyondur.²⁹Bu tezler Aristoteles başta olmak üzere pagan filozofların öğretileriyle Hristiyan doktrinin uzlaştırılmasının zorluğunu ifade etmekte, İbn Rüşdçülüğü, Hristiyan doğaya karşı pagan doğasını, teolojiye karşı felsefeyi, imana karşı aklı ön plana çıkararak bir çeşit çok biçimli doğacılık kapsamına sokmaktadır. (Gilson, 2007, s. 544) Aynı yıllarda Paris meydanında İbn Rüşd'ün kitapları Tempier tarafından yakıtılmıştır.³⁰ Engizisyonun bireysel düzeyde ağır takibine maruz kalan Latin İbn Rüşdçüler bir süre sonra kimliklerini gizlemek zorunda kalmış ve daha sonra Rönesans'ta düşünsel bir paradigmaya dönüşecek olan seküler bir akılcı ruhun doğuşunu sağlamışlardır.³¹

13. ve 14. yüzyıllarda Fransa (Paris), 14 ile 16. yüzyıllarda İtalya'da (Bologna-Padua) yaygın olan İbn Rüşdçülük, her ne kadar - Siger de Brabant örneğinde olduğu gibi- İbn Rüşd'ün yorumladığı haliyle Aristoteles'in hakikatin en iyi açıklaması olduğunu ifade eden bir akım olarak ortaya çıksa bile, 13. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Batı dünyasında ortaya çıkan bazı marjinal fikirler İbn Rüşd'e mal edilmiş ve bunlar ilahiyatçı bilginler tarafından İbn Rüşdçüler olarak nitelendirilmiştir. Sonuç olarak heterojen bir yapıya sahip Latin İbn Rüşdçülüğü hareketinin fizik, metafizik, psikoloji, ahlak ve politika konularında yoğunlaşan temel tezlerinin İbn Rüşd felsefesinden beslenmesine karşın vardıkları sonuçların çok farklı olduğu anlaşılmaktadır.³² Bu durum aynı zamanda İbn Rüşdçülüğün Ortaçağ Batı düşüncesinde simgesel olarak rasyonalist tavrın taşıyıcısı olduğunu göstermektedir.

1217 de yasaklanan 219 savın içerisinde İbn Rüşdçülerin savunduğu fikirlerle aynı olmasa bile tartışmaların vardığı yer hakkında fikir verecek bazı reddedilmiş maddeler bulunmaktadır: Hristiyan dini eğitime engeldir, diğer dinlerde olduğu gibi Hristiyan dininde de hatalar ve masallar bulunmaktadır, teoloji bilinmekle bir şey bilinmez, teologların anlattıkları şeyler masalları temel almakta...(Gilson, 2007, s. 544)

14. yüzyılda Petrarca ile Jean Boccace arasındaki mektuplaşmadaki bir bölüm bu süreci çok iyi yansıtıyor:

Boccace,Petrarca'ya: "Siz ve kiliseniz, değersiz doktorlarınızı kendinize saklayın! Ben kimi izleyeceğimi ve neye inanacağımı pek iyi biliyorum. Sizin havariniz, sadece kelimeler saçmaya yarıyordu ve delinin biriydi." şeklinde yazdığına Petrarca alaylı bir dille onu tebrik edince Boccace'nin cevabı şu şekilde olmuştu: "Siz de iyi bir Hristiyan olun, ama ben bütün bunlara inanmıyorum. Pavlus'unuz, Augustinus'unuz ve övdüğünüz diğerleri, koca gevezelerden başka bir şey değillerdi. İsterdim ki İbn Rüşd'ü okuyabilmiş olasınız. Sizin şu şakacılarınızı ne kadar aştığımı görürdünüz."(Akt. Gilson, 2007, s. 699, 700) Etinne Gilson 'un da belirttiği gibi burada sözlerinde her zaman çok dikkatli olan Fortenelle'yi değil

29 Bu deklarasyon özellikle İbn Rüşdülere karşı yayınlanmış olsa bile R. Hissette'in 219 heretik görüşün içerisinde 53 tane Thomasçı tez bulması, Thomist-İbn Rüşdçü çatışması konusunda oldukça dikkat çekicidir. (Lorca, 2008, s. 5).

30 Bazı İbn Rüşdçülerin Kilise tarafından öldürülmesi ile ilgili bkz. (Lorca, 2008, s. 6)

31 Bazı İbn Rüşdçü Libertinler için bkz. (Karlıağa, 2014, s. 29, 30)

32 Âlemin ezeliliği, insan türünde faal aklın birliği, ruhun ölümlülüğü, hür iradenin reddedilmesi, Tanrı'nın varlığı zorunlu olarak yaratması, dinin gerçeği ile felsefenin gerçeğinin ayrılması ve çelişki durumunda felsefenin gerçeğinin kabul edilmesi, ilahi inayetin türlerin ötesinde tikele kadar inmesinin reddi, öte dünyada hesap ve cezanın ortadan kalkması, ahlaki sorumluluğun reddi gibi Ortaçağ Hristiyan din adamları tarafından şiddetle karşı çıkan birçok problemin de kaynağı olan Latin İbn Rüşdçülüğünün temel tezlerinden bir kısmı, İbn Rüşd tarafından savunulmaktaysa da büyük bölümü İbn Rüşdçülerin, İbn Rüşd'e atfettikleri görüşlerdir.

de cezalandırılmayacağından emin bir Voltairé'in sözlerini iştirir gibi olmaktadır. Ayrıca İbn Rüşdçü filozoflardan Dacalı Boethius'un yazdığı bir risale için ise Etinne Gilson şöyle yazmaktadır (Gilson, 2007, s. 552): "Asıl zorluk, bu risalenin bu şeylerden bahsederken kullandığı tondur. Kutladığı akıl hazzı sadece fikirlerde değil üslubundadır da; burada, daha sonra Spinoza'nın İbn Rüşd'ten miras alacağı ve belki de aklın kendi ışığı karşısında titreşmesi olan sakin sevincini hissetmekteyiz."

Dante ve Spinoza'nın tikel konularda da İbn Rüşd etkisinde kaldığını³³ ve İbn Rüşd felsefesinin Batıda 19. yüzyıla kadar önemli filozofların ilham kaynağı olmaya devam ettiğini bilmekteyiz³⁴. Bu açıdan özelde Dante, genelde ise Geç Ortaçağ bilginlerinin çoğunun söz konusu "seküler" duruşunun en önemli kaynaklarından biri de İbn Rüşd ve İbn Sîna gibi bazı İslam filozoflarının metinleri olmuştur. Bütün bir felsefe tarihini Akılcılığın savaşım ve gerçekleşim tarihi olarak gören klasik düşünce tarihi yazımının Geç Ortaçağ ve kısmi olarak Rönesans boyunca sözkonusu vetirenin taşıyıcısına hak ettiği değeri vermediğini görmek, hem esef verici hem de düşündürücüdür.

Özetle Paul Kurz'un "17. ve 18.yüzyıl aydınlanmasının gelişiminde anahtar bir şahsiyet" olarak nitelendirdiği İbn Rüşd, "aydınlanmaya doğru koşan güçler üzerinde fevkalade büyük ve güçlü bir etki bırakmıştır." (Aktaran Karlıağa, 2014, s. 16).

REFERANSLAR

- Alighieri, D. (2008). *İlahi Komedya*. (R. Teksoy, Çev.) İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Bakar, O. (2012). Ömer Hayyam'ın Öklit'in Paraleller Teorisini Eleştirisi. O. Bakar içinde, *İslam Bilim Tarihi ve Felsefesi* (I. Yanar, Çev., s. 165-176). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bayrakdar, M. (1999). Spinoza'nın 'Natura Naturans' ve 'Natura Naturate' Kavramlarının İslami Kökenleri. *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 291-299.
- Bayrakdar, M. (2000). Çağdaş Bir İbn Rüşdçülük: Alman İdealizmi. *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21-27.
- Bayrakdar, M. (2004). İbn Rüşd'ün Pompanazzi'ye Etkileri. M. Bayrakdar içinde, *İslam Düşüncesi Yazıları* (s. 137-148). İstanbul: Elis Yayınları
- Bayrakdar, M. (2009). *İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bedevi, A. (2012). *Batı Düşüncesinin Oluşumunda İslam'ın Rolü*. (M. Tan, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Burnett, C. (2001). Arapça Metin Tetkikinin Britanya Okullarına Girişi. C. Butterworth, & B. A. Kessel içinde, *İslam Felsefesinin Avrupaya Girişi* (Ö. M. Alper, & A. Meral, Çev., s. 50-69). İstanbul: Ayışığı Yayınları.
- Burnett, C. (2008). Arapçadan Latinceye: Arapça Felsefe Geleneğinin Batı Avrupa'da Kabulü. P. Adamson, & R. Taylor içinde, *İslam Felsefesine Giriş* (C. Kaya, Çev., s. 405-439). İstanbul: Küre Yayınları.
- Cevizci, A. (2011). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Fazlıoğlu, İ. (2015). Osmanlılarda Bilim ve Düşünce. İ. Fazlıoğlu içinde, *Kayıp Halka* (s. 175-217). İstanbul: Papersense Yayınları.
- Gilson, E. (2007). *Ortaçağ'da Felsefe Patristik Başlangıçtan XIV. Yüzyılın Sonlarına Kadar*. (A. Meral, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Gutas, D. (2003). *Yunanca Düşünce, Arapça Kültür; Bağdat'ta Yunanca-Arapça Çeviri Hareketi ve Erken dönem Abbasi Toplumu*. (L. Şimşek, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.

33 Bkz. (Bayrakdar, 1999)

34 Bu konuda Bayrakdar'ın çalışmaları (Bayrakdar, 2000) (Bayrakdar, 2004) oldukça dikkat çekici ve fikir vericidir.

- Haldun, İ. (2008). *Mukaddime*. (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Henry, J. (2008). *Bilim Devrimi ve Modern Bilimin Kökenleri*. (S. Değirmenci, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Hugonnard-Roche, H. (2006). İslam Atronomisinin Ortaçağ Batı Dünyasına Etkisi. R. E. Raşid içinde, *İslam Bilim Tarihi* (H. T.-C. İpar, Çev., Cilt I, s. 343-369). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Hunke, S. (2009). *Batı'yı Aydınlatan Doğu Güneşi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- İzzetbegoviç, A. (2011). *Doğu Batı Arasında İslam*. (S. Şaban, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Kalın, İ. (2007). *İslam ve Batı*. İstanbul: İsam Yayınları.
- Karlığa, B. (1999). İbn Sina(etkileri). *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt XX, s. 345-353). içinde İstanbul???
- Karlığa, B. (2014). *Batı'yı Aydınlatan İslam Düşünürü İbn Rüşd*. İstanbul: Mahya Yayınları.
- Kocabaş, Ş. (2012). *Fizik ve Gerçeklik*. İstanbul: Küre Yayınları
- Korolec, J. (2001). İslam Felsefesinin Krakovi Üniversitesinde Ele Alınışı. C. Butterworth, & B. A. Kessel içinde, *İslam Felsefesinin Avrupa'ya Girişi* (Ö. M. Alper, & A. Meral, Çev., s. 130-149). İstanbul: Ayışığıkitapları.
- Koyré, A. (2000). Ortaçağ Felsefesinde Aristotelesçilik ile Platonculuk. A. Koyré içinde, *Yeniçağ Biliminin Doğuşu Bilimsel Düşünce Tarihi Üzerine İncelemeler* (K. Dinçer, Çev., s. 17-43). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Lorca, A. M. (2008, Ekim 9-11). *İbn Rüşd'ün Skolastik ve Rönesans Felsefesi Üzerine Etkileri*. www.andresmlorca.com. adresinden alınmıştır
- Morelon, R. (2006). İslam Astronomisinin Genel Bir İncelemesi. R. Ed. Raşid içinde, *İslam Bilim Tarihi* (H. T.-C. İpar, Çev., Cilt I, s. 15-39). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Nasr, S. H. (2011). *İslam'da Bilim ve Medeniyet*. (K. T. Nabi Avcı, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Ronan, C. A. (2005). *Bilim Tarihi*. (F. G. Ekmeleddin İhsanoğlu, Çev.) Ankara: Tübitak Yayınları.
- Russell, B. (1945). *The History of Western Philosophy*. New York: Stratford Press.
- Saliba, G. (2006). Miladi II. Yüzyıldan Sonra Müslümanların Gezegen Teorileri. R. Ed.Raşid içinde, *İslam Bilim Tarihi* (H. T.-C. İpar, Çev., Cilt I, s. 85-161). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Saliba, G. (2012). *İslam Bilimi ve Rönesans Avrupasının Oluşumu*. İstanbul: Mahya Yayıncılık.
- Sezgin, F. (2001). Müslümanların İlimler Tarihindeki Yeri. *İslam ve Bilim*. içinde
- Sezgin, F. (2008). *İslam'da Bilim ve Teknik* (Cilt I). (A. A. Hayri Kaplan, Çev.) İstanbul: TÜBA Yayınları.
- Sezgin, F. (2008). *İslam'da Bilim ve Teknik* (Cilt II). (A. A. Hayri Kaplan, Çev.) İstanbul: TÜBA yayınları.
- Sezgin, F. (2008). *İslam'da Bilim ve Teknik* (Cilt III). (A. A. Hayri Kaplan, Çev.) İstanbul: TÜBA Yayınları.
- Sezgin, F. (2008). *İslam'da Bilim ve Teknik* (Cilt IV). (A. A. Hayri Kaplan, Çev.) İstanbul: TÜBA Yayınları.
- Tekeli, S. (1958). *Nasüriddin, Takıyyüddin ve Tycho Brahe'nin Rasat Aletlerinin Mukayesesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Tarnas, R. (2013). *Batı Düşüncesi Tarihi Antik Yunan'dan Modern Döneme* (Cilt I). (Y. Kaplan, Çev.) İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2011). *Uyanış Devrinde Tercümelelerin Rolü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Watt, M. (2003). *İslam Avrupa'da*. (H. Yavuz, Çev.) İstanbul: İFAV Yayınları.
- Weber, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. (H. V. Eralp, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Whitfield, P. (2008). *Batı Biliminde Dönüm Noktaları Tarih Öncesi Dönemlerden Atom Çağına*. (S. Uslu, Çev.) İstanbul: Küre Y.



ebru:ADEM

Parlak bir yıldız kaymış usulca semâdan.
Bulutlar çekilip yol vermiş hürmetle ışığına
Meğer hırsızmış yıldız, gidişi hicâbından,
Kimseler bilmez ama ışığı bakışlarından.

Göklerde altı ay, hüküm sürmüş dolunay
Gözler arar olmuş hilâli, nerede gülen ay ?
Meğer bi gece seyre dalmış seni, gülmüşsün ona.
Ve gülemez olmuş bir daha, gülüşün karşısında.

EFDAL



DEĞERSİZ DEĞERLER

İnsan ihtiyaç duyduğu şey kadar değerlidir.

“Bu insanlar neyin kafasını yaşıyor?” diye tanımladığımız kimselere şöyle bir bakın. Yaşamaya çalıştıkları kafa yapısının hep aynı olduğunu göreceksiniz. Tek tip görüşler, hatta göremeyişler. Zoraki hareketler, yapmacık yaşam masnu’ ölüm. Kişilikleri programlanan ve kodu girilen insan. Halbuki her insanın ayrı bir bilgisayar olduğu gerçeğini, kutlu nebi çoban örneği ile bizlere açıklarken neden bizler hâlâ kendimize bir çoban arayışı içindeyiz? Koyun taklidi yapmaktan ne zaman vazgeçecektir bu toplum? Kendisi olmaya ne zaman başlayacaktır? İçindeki, fitratındaki o, ne zaman vücut bulacak? Ama evvela bunları akletmesi ve o akl-i şerîfını düşünme yolunda kullanması icab eder.

Tarih boyunca her daim bir ihtiyaç hâli içinde olduğunu anlamıştır insan ancak neye muhtaç olduğu konusunda kimi zaman yanılmıştır. “İnsan ihtiyaç duyduğu şey kadar değerlidir.” Bu nedenle bizim ihtiyaçlarımızı değiştirerek dege-

rimizi azaltıyorlar. Hatta günümüzde bu değer, yok denecek safhaya gelmiş durumda. Bugün toplumumuzda interneti, televizyonu ihtiyaç edinmeyen kaç insan var? Yahut piyasadaki en yeni telefona sahip olamadığından dolayı kendini fukaradan sayan insan sayısı çok mu az? Parası kaybolduysa eksilse kıyameti koparır. Malının her türlü bilgisine çok iyi bir şekilde hakimdir. Ancak Allah kelamı olan Kur’an-ı Kerim’den bir ayet, hatta bir sure silinse ruhu duymayacak, hayatında hiçbir değişiklik olmayacak o kadar çok müslüman kimliğe sahip kişi var ki. Değeri hiç bir şekilde ölçülemeyen servet olarak Kur’an’ı elinden alsalar belki de hiç sesi çıkmayacak. Çünkü onun hayatında çok da önemli bir yer teşkil etmiyor, ona bir kâr sağlamıyor düşüncesinde. Daha doğrusu düşüncesizliğinde. Bizim evvela neyin hacet neyin keyif ve neyin israf olduğunu çok iyi bir şekilde bellememiz gerek. Yanlış teçhizatla yolda kalırız kardeşler. Vesselam

HALDUN



fotograf:OMER

Vahlanmasın
Didarında o müphem bakışla
Deryalarda süzülüp
Aklanmasın
Yoluna bitap düşmüş
Muhteriz bedenlerin ardına
Saklanmasın
Sızlanmasın kalbime ağır gelen bu yük
Birkaç kelam edeyim ne olur
Dillerim bağlanmasın
Sığmadığım bedenim tartamazken ruhumu
Dermanuma söyleyin de
Arkamdan ağlanmasın

Fuad